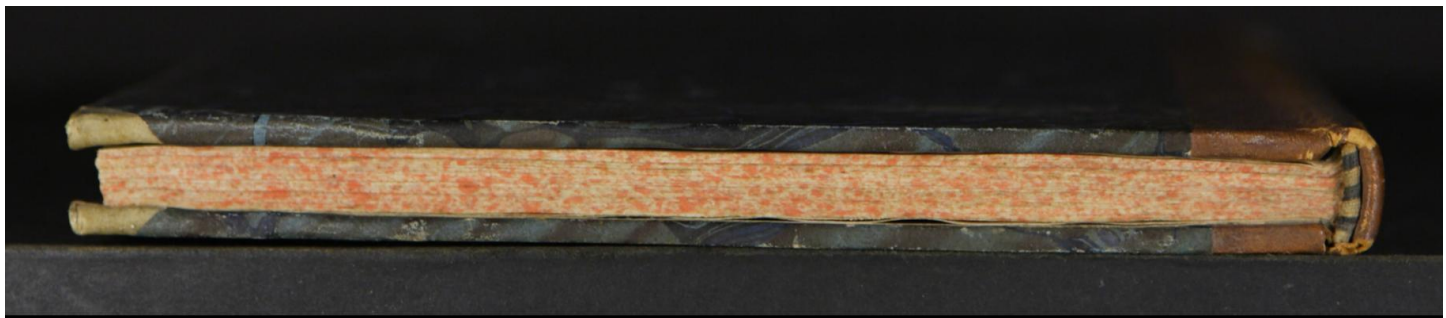

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Magl. L.6.48

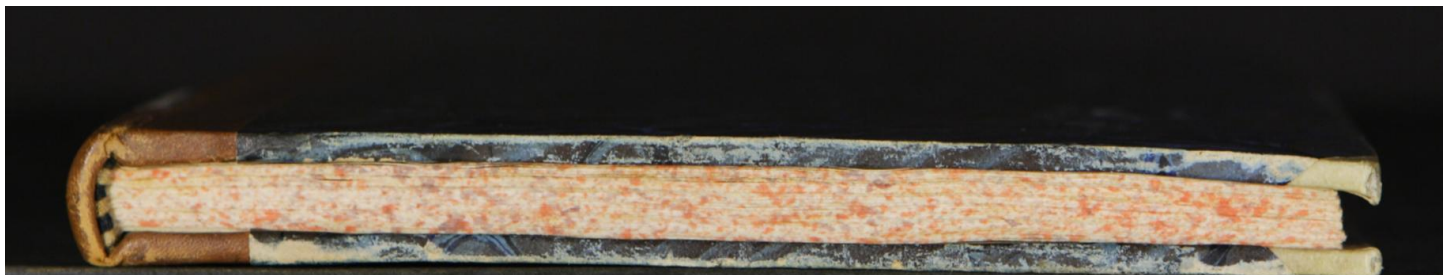

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Magl. L.6.48

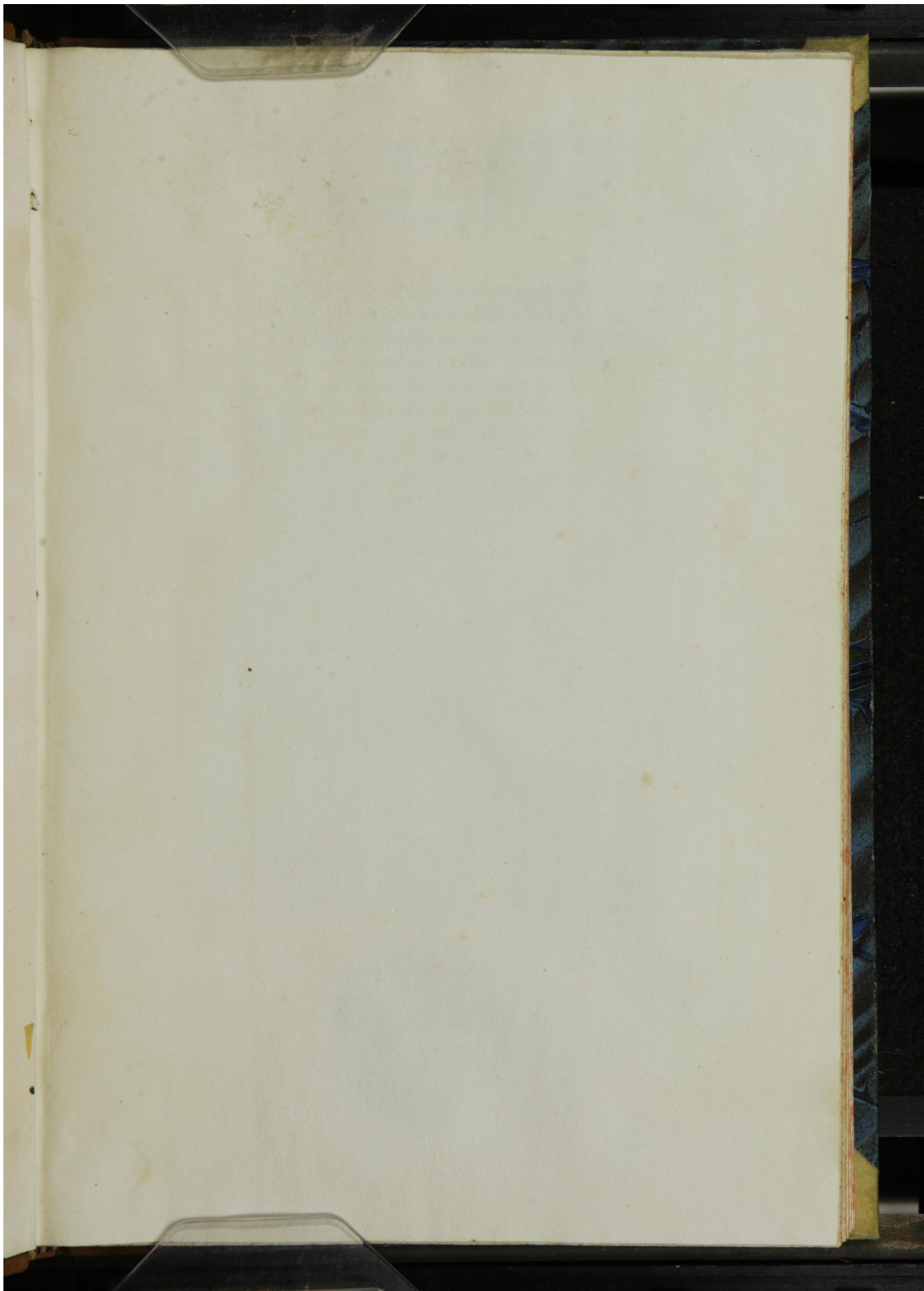
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Magl. L.6.48

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Magl. L.6.48

L 6 48

MAGNIFICO AC SAPIENTI VIRO
LAURENTIO DE MEDICIS BAR
THOLOMEVS BENEVOLEN
TIVS SENENSIS. S.

I IBELLVM De luce animęq; potentiis intel
lectuę partibus nature uisibilis iuisibilisq; su
premis statui tibi dono dare/ nulla ratione tuam
ad amicitia accedere facilius ratus: q̃ aliquo litte
rario munusculo ad te misso. Nam quo quisq; rerum ge
nere maxime delectatur: id accipiens beniuolentia profe
quetur: etiam muneris autorem. Magna semper fuit ma
iorum tuorū dilectio et fauor in omnes qui se liberalibus
studiis dedissent. Eorum animi prestantiam hac in parte
si non proposito: saltē consilio/ tu certissime uicisti/ instau
rato pisis celebri gymnasio omnium disciplinarum. Ideo
complures eruditissimi uiri familię uestre splendorem et
gloriam non minus cupide q̃ eleganter studuerunt cele
brare litteris/ nō aliter fore se gratos arbitrati: q̃ si ea quę
fouissetis ingenia uestris laudibus propagandis/ saltem
ad famę posteritatem defudassent. At ego contra/ scriptis
meis autoritatem et opinionem abs te parare cogitavi. q̃a
non habebitur uile/ quicquid tuo sub nomine sit in lucem
datum. Sordida enim opera preclaris inscribi titulis nō
consueuere. Tu uero nō tantū litteratos uiros: sed omne
genus hominum amplissimis prosequi meritis non desi
stis/ Imprimisq; nūc tam benigne liberaliterq; susceptis
contribulibus meis/ Senensi de re. p. ciuitateq; depulsis
ob id solū q̃ etruscę libertatis essent et quietis amatores:
Ipsi tamen reditum in patriā haud serum non desperant/
te patrono/ istaq; florentissima florentina re. pu. fauente.
Quod si feceritis/ non mō uiros bonos uestriq; nominis

obseruantissimos imortali beneficio deuinxeritis uobis :
sed ipsi quoque gloriosę uirginis Marię credi potest accepta
bile futurum/filiis et alumnis suis in ciuitate sibi dicata
restitutis. Nam si uota reddentes una imagine cerea ue
neramur deum: quid erit tam multas uiuas imagines dei
uiuentis offerre suę genitrici: quę filios suos aliquando
fragellari/nunq̃ aut conteri pmisit /aut impune quenquā
in eos deseuire. Testes sunt etiā nunc/ut de aliis taceam
permultis/barbari gladii sanguine italico madentes. Qd̃
si tam grauit̃ ultra est iniurias: multo maiores nū presen
tes tum futurę gratię pro misericordię pietatisque officiis
sperandę. Virginis igitur cultores homines tibi deditissi
mos/meque ipsum eiusdem calamitatis participem tibi plu
rimū cōmendo, V. Romę Kalen. Iulius. M. cccc. lxxxj.

Conclusiones in sequenti libello de
luce et uisibili deducte

Quod uisus ē receptiuus similitudinū extrinsecarū sed
Quod oculus nō sentit. // nō primo.
Quod unus iterior sēsus est q̄ oīa sēsibilia p̄mo recipit.
Quod nullum externum organum sentit.
Quod aīa sola sētīt pprias et incōmunicatas corpori pas
Qđ hec snia xpiane fidei cōcordar. // siones habēs.
Quod anima sentit in una parte corporis.
Quod itentiōes i sensu nō sūt quales i organis externis.
Potentia sensitiua cōsistit i indiuisibili / estq; nature. sim
plicioris et cōmunioris externis.
Ipse quoq; intentiones in sensu indiuisibiles sunt.
Particulariū sensuū itentiōes cōueniūt in itentiōe una.
In sensu est aliquid materiale et aliquid formale.
In sensu sunt simul spēs contrariarum rerum.
Tam in notionibus q̄ in causis simplicitas ac multiplici
tas continetur
Intellectus tres itentiōes quibus oīa nouit redigit i unā.
In sensu est aliquid uniuersalitatis.
In eadē parte oculi et speculi spēs innumerabiles sunt.
Quelibet species ubiq; est.
In sensu conformitas intentionū ad aīam incohatur.
Post hec p̄missa et ueluti supposita intētū p̄cipale tracta
Qđ obiectū uisui adequatū est unū. // tur.
Obiectum illud uane uocatur uisibile.
Sol est lucidus et non coloratus.
Non solus color in lumine uidetur.
Sol pp lucē uisibilis est in tenebris et lumine.
Lucida non egent medio luminoso.
Non se illuminat sol.
Color uidetur inquantum lucet.
Color a lumine coloratur.
Lumen est simile luci et eiusdem rationis

Non uidetur lux propter colorē aut cōmuniore naturā
 In nulla natura conueniunt lux et color.
 Vna est natura per diaphanum transparens .s.l lux.
 Lux primo recipitur a diaphano.
 Visibile ē lux. et lux uisibilis per se primo.
 Color non est uisibilis per se.
 Lux est actus uidendorum.
 Sine luce color est in potentia.
 Actu color est lux quedam.
 Lux qualificatur pro modo subiecti
 Lux non est diaphani color sed coloris
 Idem est lux et lumen.
 In diaphano inquantum tale non est lumen
 Diaphanum recepto lumine definit esse diaphanū
 Medium illuminatur non ut diaphanum sed ut densum
 Quare stelle uidentur nocte et non die
 Lumen per medium non transit
 In instanti lumen fieri
 Lux sicut illuminat calefacit medio non alterato.
 Non tantum lucida sed illuminata quoq; illuminant.
 Lumen non repercutitur neq; quicq; aliud ab immoto
 Natura prior est et potentior lux simplex luce colorata.
 Species et lumen idem sunt.
 Dies et lumen est claritas uisibilium rerum. Nox uero
 est obscuritas earundem.
 Quod huic sententie sacre littere non aduersantur sed
 Species i diaphano medio nō sūt // suffragantur.
 Medium uisui non seruit.
 Si uacuum esset melius uideretur.
 Ex ipsa rōne pyramidū et radorū dinoscit̃ pyramides et
 Species nō acuūtur sed dilatant̃. // radios nō esse
 Species fiunt pyramidales in oculo.
 Cause et modi redigentes species in paruas formas
 quod in speculo plano contra rationem uidetur.
 Ideo multe res apparent simul in speculo.

Cur in speculo plano res uideantur magne.
 Quare imago in speculo non uideatur undecunq;
 De imaginibus specularibus dubium non definitum.
 Oculus a speciēbus materialiter alteratur.
 Indicium q; oculus non uidet.
 Alie rōnes ob quas species i oculo minorāf et acuūt.
 Signū et causa q; species in medio non sunt.
 Secunde species sunt immateriales.
 Nullū esse medium uidendi. sed uideri posse imediate.
 Omne sensibile sensum tangens sentiri potest.
 Sonū nō in medio sed i aure fieri. et intētiōes similiter.
 Auditui medium deseruit.
 Quomodo causetur sonus
 Quod percussio non est adequata causa effectiua soni.
 Quare uacua sonora sint.
 Omnīū sensuū mediū nō intentionaliter sed materialiter
 Sonus et color i suo subiecto nō ueri sūt. // imurat.
 Iuxta sententiā antiquorū non est sensibile sine sensu.
 Species in oculo intentiones proprie non sunt.
 Quod non in determinata parte carnis est tactus.
 Non sentit oculus se sentire. et similiter interior sensus.
 Priuatiua nullatenus sentiuntur.
 Figura numerus et que dicuntur sensibilia communia
 non sentiuntur.
 Vnūquocq; sensibile ppriū et nō cōmune est.
 Quare non sentiant externi sensus.
 Anima similis efficitur intentionibus receptis.
 An sit in oculo uirtus formatiua specierum
 Neq; sensus intentiones sensibiles nec intellectus intel
 ligibiles facit.
 Non bene proportionantur intellectus luminī et phan
 tasmata colori.
 In sensu interiori sunt speties primarū spetierum
 Secunde species sunt forme primarum
 Est in speciebus aliquid formale et aliquid materiale.

Species sequens est actus precedentis
 Proportionantur intentiones anime potentiis.
 Forme uirtute intentiones fiunt.
 Intellectus phantasmata et intentiones diiudicat.
 Etiam singularium imagines in intellectu sunt.
 Intellectus non est separatus.
 Omnia rediguntur ad unam intentionem.
 Vna potetia et actu noscimus et delectamur qđ frui dicimur.
 Responsio quare non intelligant bruta.
 Intellectus agens non est necessarius.
 Intellectus materialis fit etiam actiuus.
 In intellectu est aliquid materiale et aliquid formale.
 Quod intellectionum sunt innumeri gradus
 Queritur quare nō semp. et oia phāasmata intelligātur.
 Questioni huic respōdere nō possūt ponentes intellectū
 agentē. Immo potius intellectū et uolūtātē extingūt.

Disputatio sup prima cōclusionē pcedētis tractatus

Quot modis fieri dicatur unum
 Tertiam naturam fieri non posse.
 Ex forma et materia fit suppositū p se subsistens.
 Suppositum esse uere unum
 Naturarū pprietates supposito nōnunq̄ tribuuntur.
 Suppositi pprietas est subsistere/nature at̄ substare.
 Vita non est unus actus aut una res.
 Viuens non est ex duobus tertium quid.
 Cur actus dicantur suppositorum.
 A diuersis naturis nō oritur unus simplex actus.
 Exemplū manuductiuum ad actus resoluēdos.
 Vnde contingat errare.
 Actus compositi non sunt ulla res.
 Declaratio argumenti secundi
 Quomodo noscatur oculum esse diaphanum
 Probatio qđ species et intentio non sunt simul.
 Oculi nitorem esse necessarium

Pauca de oculariis
Obiectio super diuersitate naturarum
Geminam esse naturam.
Simplicem naturam efficere diuersa.
Vnde multiplices qualitates
Materiam non esse dispositam
Quid sit prius secundum naturam.
Diaphanum non esse uno modo
Que prima dispositio materie
Que prima qualitas et primum subiectum
Scripture sacre testimonium.
Quid significemus naturam humanam nominantes
Quid in superiori tractatu significet actus et motus
Queq; animalia uigere tactu et gustu
In uno indiuisibili consistere finē, sensus et initiū motus
Disputatio an idem sit humanitas et homo
An uere distinguantur ens et essentia
Cuiusdam argumenti solutio.
Huius dictionis uerbum significatio et analogia /et qua
rundam aliarū dictionum /latinaq; lingua grecam auti
quiores non esse.

Errata aliter legenda aut distinguenda

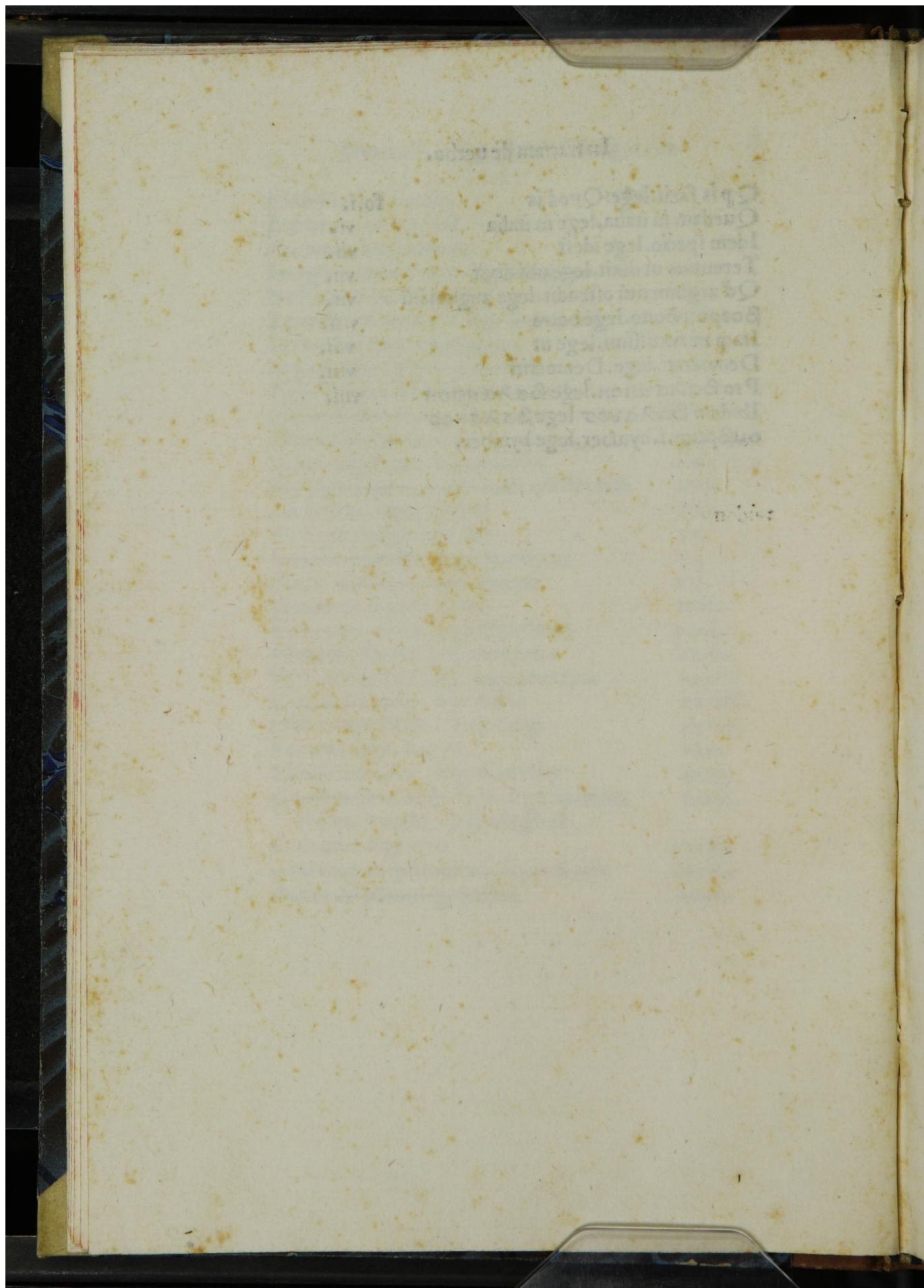
Externi/nihil inutile.	folio.ii.
Et mortem eē lege eēt	iii.
Auctores .lege auctores	iii.
Imagis reciprocantur .lege imagines	v.
Sed ceteris que . lege .sed et ceteris	vi.
Luces aut in tenebris .lege lucens aut	vi.
Lucem aut spes .lege species	viii.
Ergo rursus .lege ego rursus	viii.
Legit i sacris . Dic .legitur in sacris	xi.
Habet auctorem .lege/auctorem	xii.
Vllo modo/species aut .sine puncto	xii.
Veluti cognitione .lege uelut in	xiii.
Per superficiem pupille/oculi crassitudine	xiii.
e .n .oculus .lege est enim	xiii.
Ac si propinque .lege .At	xv.
Secudum similes .lege/secundum	xv.
Omio consistere . lege omnino	xvi.
Dieuntur .lege dicuntur	xxii.
Luminum cursus . lege/fluminum	xxiii.
Variisq; cūponit . lege/componit	xxvii.
Vt in principio de aiali . lege principio	xxvii.
Que nosce clare . lege .nosse	xxviii.
Hoc ā impossibile . Vniri nāq;	xxviii.
Et ē unū uere . hoc est.	xxx.
Sicutq; neq; color . lege sicut neq;	xxxi.
Quod in carie de speculo .lege .carmine	xxxii.
Ibidem uirgilii . lege uirgilius	
Gaio calet .lege caro	xxxiii.
eentia atq; proprietatibus .lege essentia	xxxiii.
Actiui uel pssiu .lege passiu	xxxv.

In tractatu de uerbo.

Qp is facit. lege/ Quod is	fo. i.
Quedam iu italia. lege in italia	vi.
Idem specio. lege idest	vii.
Terentius ut dixit. lege ubi dixit	vii.
Qd argumentū ostendit. lege augumētū	vii.
βοθρον botto. lege botro	viii.
Itaqz nt nouissimi. lege ut	viii.
Democrati. lege. Democriti	viii.
Pro βαλανειον. lege βαλανειον	viii.
Ibidem βαλανος lege βαλανος	
ομβρος, i, hyuber. lege hymber.	

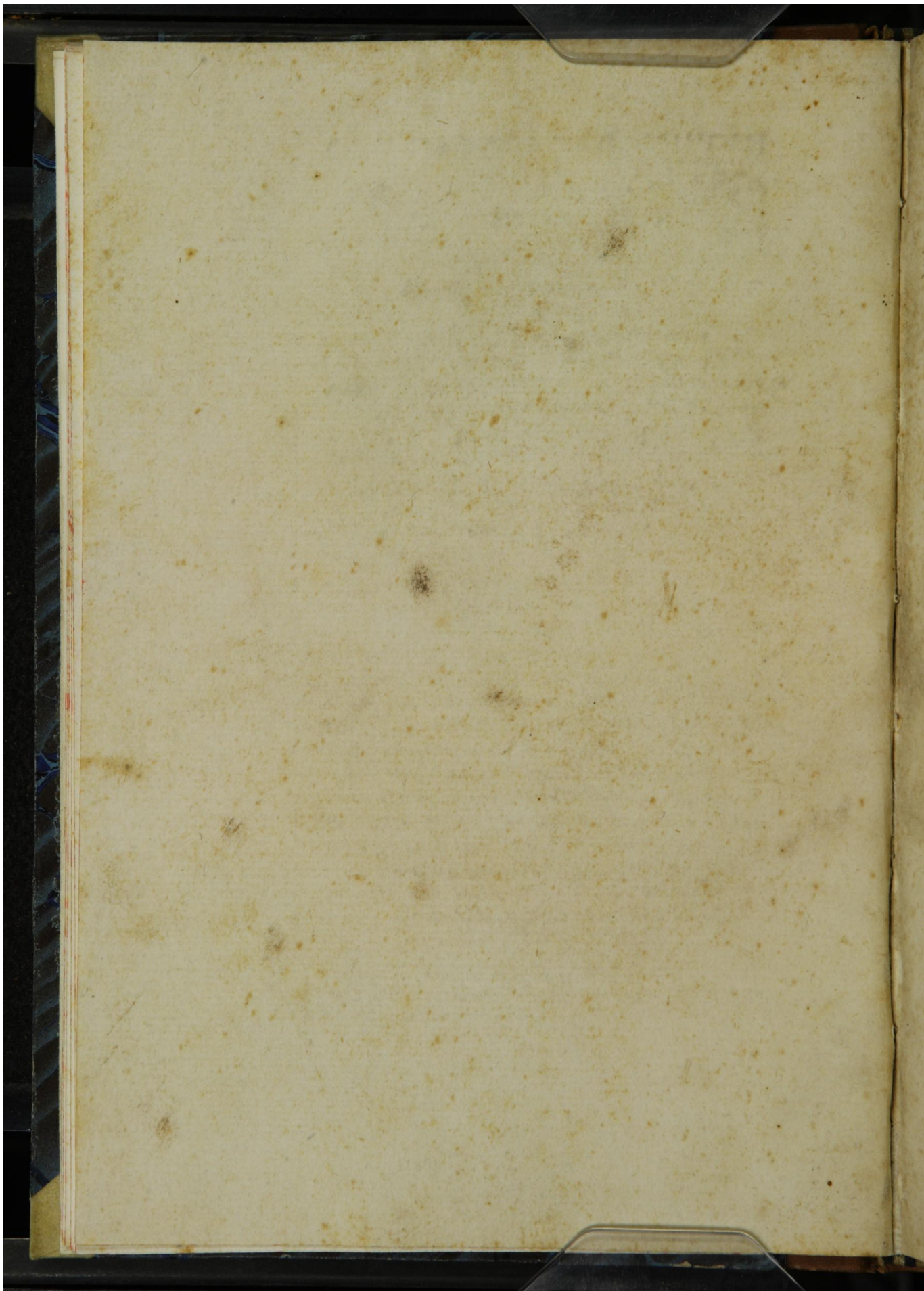

IN PARADOXON DE LVCE ET VISIBILI
LI BARTHOLOMEI BENEVOLENTII
PROLOGVS INCIPIT.

d E LVCE et uisibili re una: ut arbitror: subie-
cto ratione altera cum ab Aristotelis omniūq;
philosophorum sentētia multū mea distet opi-
nio: que mihi uideantur uera scribere decreui
non ut ediscenda: sed potius iudicanda corrigendaq;: si
fuerit operępretū proponā. Nā etsi que cōscripta a me
sunt: quibus refelli rōnibus possint: minime noscā: nul-
la tamē opinione de me ipso tā inani ducor: aut seducor:
ut existimem quod ab Aristotele tantaq; philosophantiū
turba longissimis seculis ignoratū sit: nosse me solum:
quod si alter profiteret: illum insanire iudicāre. Et tamē
cōtra illos ut sentiā: tū expientia tum necessitas cōsecu-
tionis urget. Quam ob rē cupio uehementē sapientis ali-
cuius audire iudiciū: qui si hec ipsa confirmet: magna
me anxietate leuabit: quia uiribus inniti meis nō tantū
dubitabo et existimabo opinionē que talē astipulatorem
inuenerit: aut uerā esse: aut a uero saltem nō longissime
abesse. Si uero melioribus argumētis rōnes confutabit
meas: necessario aut ueritatē ostēdet: aut pquirendi uia.
Vtrum uero fecerit: rogo ad me mittere nō dedignetur:
neq; timeat offendi qui beneficiū accepisse me putabo.
Peto etiā ne uerbis instet: ubi tenere intentionem pōt:
ne ue sophisticis superfluisq; obnubilet disputatiōibus
quod ueritati calumniā nō patrociniū afferret. Eget enī
assertore ueritas nō impugnatore: presertim que in hoc
a me disquirīt libello. Nam cū sit nihil luce manifestius
neq; clarius: neq; pulchrius: ipsaq; rebus aliis claritatē
pulchritudinēq; largiat: ipsius tamē cognitione uix est:
ut arbitror: obscurius quicquā. Tenuis est enī atq; mul-
tiplex aut uerius i multiplices diuisa cōsiderationes pp
uarios lucis effectus: quos unam in rōnem predifficile

referre sit: ueluti multarū atq; distantium figere linearū
centrū: unde et quo deduci reduciq; oēs possint. qđ qsq;
efficeret: is mihi uideretur quodāmodo dilucidare lucē:
ac lumini afferre lumen. Hoc assecutū me non audeo di
cere: sed conatū pro uiribus nō negabo. Immo et multo
amplius suscepisse negotii: laborisq; atq; piculi subiisse
qđ nō solū de luce ac uisibili: sed de omni sensu propter
complexas cognatasq; rōnes: insup et de ipsius anime
uiribus sensitua. s. ac intellectiua: tum propter iacienda
fundamēta dicēdis: tum propter cōsecutionē et similitu
dinem disputare necesse fuit. quē illustriū phōrum inge
nia incassum meo iudicio fatigarūt. licet e nostris quidā
plene ueritatē cognituri dicturiq; fuere: nisi Aristotelici
nois eos pondus oppressisset. Et forsā lacerandū nomē
aut tanti philosophi sūmere nō decorū: aut suū prebere
nō tutum iudicarunt: pudētī prudentiq; usi modestia: ut
opinatissimos decebat i oī sapiētia uiros. Ego uero pro ni
hilo utrunq; puto. Nō enī uereor ne Aristotelē mortuū
ledā: qui etiā uiuēs nisi a se ledi nō posset. et certē nimia
colunt religiōe defunctos: q; dum mortuis parant: uiuis
nō cōsulant: et ipse si adesset: nō indignaret: imo potius
meū si nō ingenium saltē studium collaudaret: q; piū du
xit amicitie ueritatē i honore preferre. Nomē uero meū
nō tāti ē: ut nescire malim q; reprehēdi: quod si gloriam
querā: eēt optādum. Nō enī relinquet ignobilē cuiuspiā
nobilis disputatio cōtra me suscepta: et redargutus a do
ctis nō habebor indoctus: siquidē ut uulgo dicitur: aquila
nō insequitur muscas: neq; mures sunt leonibus pre
da. Vnum tamē apud oēs aduersaturū mihi uehementer
scio: qđ nequit hoīs ingeniū aliter q; opinio inoleuit arbi
trari. Ideoq; mihi fortasse liberius sentire de his licuit:
quod huiusmōi studia ab adolescentia aliis distractus cu
ris atq; negociis: atq; utinā ne sepissime ociis: neglexi.
Nuper autē ex occasione quadam quē de uisu sunt apud
Aristotelem reuifens / cum neq; experiētiē neq; iudicio

conuenirent meo : cepi nō partim dubitare. Itaq; ut præce-
dentia et sequentia conferrem : totum fere librum de ani-
ma puolui : i quo pauca uera / aut certe cōplura uisa sunt
falsa. De quorū nōnullis : prout opportunū fuit disputaui
i libello hoc : quē ob eā cām paradoxon de luce et uisibili
uocaui : quod ab opinione discrepet oīum philosophorū.

BARTHOLOMEI BENEVOLENTII SE-
NENSIS ECCLESIE PREPOSITI
DE LVCE ET VISIBILI PARA-
DOXON INCIPIT.

ISVS Vt philosophis placet : potentia ē re-
ceptiua formarū / seu similitudinū extrinse-
carū. Inest aut hoc ipsi nō primo / neq; secū-
dū quod uisus / sed per cōmuniorē quādā
naturā cuius pticipes sunt aliquę inaiatę res
secūdū naturā / uisu et uidētibus priores. Eiusmōi sūt spe-
cula qdā et aqua / et q̄cūq; uisibiles recipiūt imagines. de
q̄bus pticularius aliqd oportuniore dicet loco. Visū aut
uisuāq; potētiā dico nūc / q̄ i oculi diaphano ē receptiua
spērū / absq; sēsū / siqdē et inaiatis : ut dixi // Huius rōnis
rebus inest. In nullo aut organo ab iten // declaratio est
tionibus affecto similiter infēsatis rebus // in fine librī
ē credēdū / q̄ sit sensus. quoniā qua tale : simile ē illis. et
qua nō tale : nō ē itētionū capax : neq; sēsibile ē usq; qcqd
naturā afficit aliq̄ sēsū carētē : ut Aristoteles ait. Nō aut
geminę unius rei mouēt oculū intētiōes / et sētis una tā-
tū. altera. n. supflua eēt. et oculus ad tā opposita uno sub
genere cōprehēsa / nō ē cōtemperatus / una i rōne diapha-
ni cōsistens. neq; uisibili uis ad eadē opposita pariter gi-
gnēda. Quapp uidere primo alterius uirtutis ē / q̄ p se re-
cipit sēsibilia oīum exteriorū / q̄ sunt uocati sensus. Nō
posset. n. aliter se habēs differētes qualitates / hoc ē / obie-
cta diuerforū sensuū sētire simul / ueluti frigus et cādorē

a ii

niuis conuiuantiumque uerba cum sapore ac odore cibi. Nihil enim est illa comprehendens unum uel plura eiusmodi qualitatum subiecta discernendo: nisi iudicium esset unum. Neque moueret aial ad odorem uocemque ac effigiem appetitus rei: et appetens uidendo cibum edens appetitum non exleret: si ad appetendi principium gustatio non pueniret. et manifestum quod in auditu magis clare distincteque personant uerba loquentis procul: si uidemus labiorum motum. Insuper si non ad unum terminum ueluti compitum et centrum ac intentionem una ut dicet infra perueniret sensationes omnes: sentiens fortassis non esset unum: nec aia una: aut aial idem: si secundum quod sentiens aial est: et si necessaria communio sensuum est sine quibus non potest in uita permanere. Differentias tamen similitudines et equalitates ac eiusmodi queque talis non iudicat sensus: sed prestantior agnoscit aia quam sensitua. Sensus enim equalium non est equalitatis iudicium: quod absque compositione uerborum fieri nequit. Igitur si necessario unus interior sensus est qui omnia sentit et iudicat: superflui sunt et inutiles sensus externi nihil inutile aut superfluum omnium philosophorum consensu natura fabricante. Immo saluti ipsa prospiciens sensum interius abdidit et circumtexit: ne complexio extenuatior: ut ita dicam: et solubilior quam organorum lesuris facile pateret. Non sentit igitur oculus: nec alia membra: sed fenestram potius aditusque sunt ad aie sensum. Est namque aia ipsa que sentit. neque enim non inest per se anime sensus: neque sunt ipsius proprie nullae passionis: ut dicatur. scilicet quod non est aia sentiens: sed quod ex aia et corpore compositum est uidelicet animal: quia non componitur aial sicut corpus. Nam corpus quidem ita componitur: aut uerius fit ex elementis: ut nullum sit ex illis: sed alia natura proprietates habens que non sunt elementorum. Animal uero sic ex aia constat et corpore: ut aliud nihil sit quam aia et corpus utraque permanente distincta immixtaque natura. Natura autem queque alteri non comunicatas proprietates ut habeat necesse est. Quapropter cum non sit corporis: erit utique proprium aie sentire.

Et sn̄a qđe hec fidei nostre cōsona ē/ecclesia dicente/qđ
 Sicut aīa rōnalis et caro unus ē hō: // In symbolo atha.
 Ita deus et hō unus ē xps. In xpo at̄ ita sunt copulate na-
 ture: ut utraq; suas teneat pprietates et opatiōes. Et qđ ī
 unitate suppositi Dominus glorie fuerit // i. ad cor. ii.
 crucifixus/et filius hoīs ante ascensionē et mor // lo. iii.
 tē eē in celo: nō tamē affixa cruci fuit natura diuina/aut ī
 celū ante mortē ascendit humana. Itaq; si duabus nullā
 cōis opatio naturis aut/proprietas ē: necessario nihil agēt
 patient ue coiter aīa et corpus/quod si fieret: in tertiā na-
 turā necessario transirēt. Humana uero natura tertium
 qppiā ex aīa corpeq; cōfectū nō ē existimāda/ d̄ quo nūc
 amplius nō ē dicēdū. Si at̄ nō uere dicit/ut Aristoteli pla-
 cet/aīam gaudere/cōfidere/irasci/et tristē eē. // lo. xiiii.
 Veritas non dixisset / Tristis ē aīa mea // Math. xxvi. et
 usq; ad mortē. Eadē nāq; illa aīa ē/cuius pō // Mar. xiiii.
 nende sumēdeq; potestātē habere se dixit/quāq; // lo. x.
 abstulit nemo/sed posuit ipse. Aristoteles at̄ dicēs irasci
 aīam perinde eē ac texere uel edificare /nimū rhetorice
 dissuadet/ut risu potius q̄ rōne cōfuteret. Ad sensū quippe
 locutus ē /ut dū assidere aīam ad texendū nemo uidet: ē
 abrupta tela irasci posse /nō credatur. Sed qđ? si dixero
 aīam texere ac edificare. hoc ē/ad illa faciēda mouere cor-
 pus/et ipso uti tanq̄ instrumēto. quemadmodū faber mal-
 leo et securi rūdit et cedit. Forsan dicere pro aduersario
 uidebor/ut sicut malleū mouet faber: sic aīa corpus /imo-
 ra persistens. Sed ēt tu uide/ne dū irasci aīam negas: irā
 ī solo corpore cōcedas. mouet enī ut ais aīa corpus ad irā
 ipsa nō irata. Igitur nō irascitur hō/sed hoīs corpus. Me-
 lius certe diceretur/aīam letari in corpore q̄ cū corpore
 et fabrū in pōdere et ictu mallei apponere uel amouere.
 Vnde scriptura hoc loquēdi mō utit̄. Faber // Isa. xlii.
 in malleis formauit illud. et / In securi et // psal. lxxiii.
 ascia deiecerunt eā. et huiusmōi multis. Nouerāt. n. au-
 ctōres hebraice lingue /q̄ creditur et Adē fuisse et a deo

mouētis uirtutē i instrumēto esse. qđ si nō placet: salte fa-
tere/ solū fabrū/ potius q̄ fabrū et malleū edificare domū
Dicas fortasse/ ex fabro malleoq̄ nō fieri p se unū. Sed
qd hoc? Etiā unitorū iē^ounicabiles/ ut monstratū ē pro-
prietates sūt. Nā qđ magis unū: q̄ aialis corpus una aia
uiuēs? et tamē sentit caro passiōes corporis quas nō sen-
tiunt ossa. Deinde subdit aristoteles Melius enī fortassia
nō dicere aiam irasci aut discere/ sed hoīem i aia. hoc aut
nō tāquā i illa motu existente: sed aliquādo qđ ē usq̄ ad il-
lā/ aliquādo at ab illa. An igit̄ hō discit i aia/ et nō sit disci-
plina hominis in aia? et ira similiter? aut ira nō ē affectio et
motus? Num et similiter dicet̄/ hoīem calere i corpore/ et
nō eē i corpore calorē? Fortasse dicas q̄ sicut xp̄s deus
crucifixus ē/ et nō diuinitas: sic irascit̄ aial/ et nō aia. Rur-
sum dico ego/ q̄ xp̄s hō suscitauit mortuos et nō humani-
tas. dic tu qđ aiali insit et nō corpori. Inuenies profecto
nihil. aut utraq̄ natura sine proprietate remanebit. Pro-
portionē ergo non seruas. sūmis enī similitudinē uerbo-
rū et nō rerū. Nā dicit̄ crucifixus xp̄s q̄ ē deus/ sed nō i
diuinitate/ aut secundū q̄ ē diuinitatē habēs. Dic tu simi-
liter/ q̄ discit hō qui ē aial/ sed nō i aia/ aut secundū q̄ est
aiam habēs. Ecce contradicis tibi/ et uidet̄ errorē. qā p̄us
opposuisti suppositū nature/ posterius totum pti. Quod
aut̄ dicit̄ ab illa et ad illā/ uelim planius et aptius doceri.
Similiter nāq̄ uidetur de corpore dicendū/ q̄ ab illo et
ad illud. ut ab illo sit ad illā/ et ab illa sit ad illud. Quādo
aut̄ ē ad illā: si nō cōprehendit eā motus/ ab illo ad illam/
pulchra quidē uerborū cōgeminatio ē. sed quātum mihi
perspicere licet: nihil hēt rei. nō ē enī āplus q̄ i illo tātū.
Ab ipsa uero eē pōt/ uel quia mouet ipsa/ uel instrumētū
mouētis ē/ uel qā secūdū ipsā aial mouet. et his duobus
modis manifestū est ipsā moueri. Primo et mō nō erit si
ne motu. Nā quare letū reddit hoīem nūc magis q̄ prius
si ipsa non letat? Inquam ne reddit/ an uerius ostendit?
Vera enī letitia intus est. effluxiones at̄ letitie apparent

foris: sicut stulti gestiūt. sapiēs at pmanet idimotus. Nā
 si hoīem ad gaudiū aīa mouet: existimo q se ipsā mouet:
 qā ex aīa et corpore cōstat hō. Si at mouet p se corpus/
 se at p illud: inest gaudiū corpōri p aīam /et aīe p corpus
 Cur et dilatatur potius q cōprimitur cor? si principium
 mouendi pariter se hēt. Qd si existimes uere trīstari et
 gaudere cor ipsum /et eē gaudiū i corde p se primo /quia
 xps dixit: Trīstitia ipleuit cor uestrū /et iterū // Io. xvi.
 uidebo uos et gaudebit cor uestrum: reminiscere q et ip
 se dixit: Cogitationes ascēdunt i corda ue // Lu. xxiii.
 stra: et cor eorū lōge ē a me. et que pcedunt // Math. xv.
 de ore: de corde exeūt. Et paulus: corde credit // Ibidē
 ad iustitiam: et i psalmo: q fingit sigillatim // Ad ro. x.
 corda eorū. Et lucas Credētium erat cor // psal. xxxii.
 unū: unde et cōcordia: et usus scriptura // Actuum. iiii.
 rū et oīum hominum talis est: inde fortasse profectus: q
 in corde credatur habitare mēs: qd et Plinius libro. x.
 affirmat. et origenes super illo uerbo: Sic // Math. xii.
 erit filius hoīs i corde terre: sribit ita: Sup oēm carnem
 humanā: uel i oī humana carne cor uirā et prudentiā i se
 hēt. accedit q nō stabit ut opinor apostoli // i. ad cor. xii.
 snia: quod si patitur unū membrū: cōpatiuntur omnia
 membra: et pro se inuicem sollicita sunt: nisi patiatur ani
 ma: que una est in omnibus membris. Nam cur opitu
 larentur pedibus manus: nisi unum esset in illis patiēs
 et his imperans. Hic autem est spiritus homis: qui scit
 que in ipso sunt: ut idem apostolus affir // i. ad cor. ii.
 mat. et si scit quod aliquando nō sciuit: oportet didicisse
 et discentem sentiisse. Inest igit aīe sensus. Vnde i unū
 intenti sensum aliis non sentimus: aīa circa illum occu
 pata. Et bruta uerberibus uix a pabulo depelluntur: et
 minus a uenere /quod in illud prona: intentioneq defi
 xa: aliud fere sentiunt nihil. Totam quoque litterarum
 paginā pre oculis habentes in unam tantum litterā aut
 unū apicē figimu s obtutum: illumq cernimus distincte.

a iiii

dum relique littere nihilominus spēs ī oculo creāt. Qđ
si nō ē aīa p se passiua: qđ post hāc uitā sperādū letū aut
triste? Alia fuit snia Maroni illisq; philosophis de quorū
archanis sextū eneidos referfit/nō solū sensus sed et stu
dia hoc ē/habitus inolitos aīe relinquēs. Viget āt aīe sen
sus i ea parte corporis: ad quā peruenire intētiōes possūt
nō inq; tales quales sensibus externis imprimuntur. nō
eni sunt sensibiles: cū afficiāt potētiās: q̄ uere nō sunt
sensus. Ipsa quoq; potētia iterior: q̄ uere sensus ē: nō cēt
taliū spērū capax: nisi oīum exteriorū sēsuū cōplexionē
et naturā haberet: aut p unā cōplexionē oīa sentiret. que
oīo fieri nō possunt. Quapp necesse ē intrinsecū sensū
simplicioris eē cōmuniorisq; nature /ac indiuisibilē i in
diuisibiliq; hoc ē nulla i extensione spatii uel temporis
neq; positioē: sed in atomo nature cōsistentē. Sēt nāq;
simul et i unū magnitudinē et sonū: quorū alterū tēpore
alterū spatio diuidi non potest. Oportet āt recipiens et
receptū cōproportionari. Ideo et sensus et intētiōes in
diuidue sunt. licet nō nihil indiuisibilitatis habeāt et i or
ganis externis: ut ostēdet infra. Sūt insup i sensu adeo
simplices et imateriales: ut oīum ab extrinseco ueniētū
spērū rōnē cōplectātur. Ideo parū interest: et fortasse ni
hil: ut oīa intētiōe sentiat una: continēte rōnes particu
lariū spērū: aut per intētiōes plures unā i rōnē coeun
tes. nisi utrunq; fiat: ut scilicet per aliq̄ uirtutē distinctas
recipiat singulorū sensuū intētiōes: et per aliā oēs col
ligat i unā: siquidem et i unū intendimus sensū: cū uolu
mus: et i plures. Estq; modo hoc i ipso sensu aliqd mate
riale et aliquid formale. quod ē ualde cōsonū dicēdis /iis
maxie que de intellectu forsan ostendere tentabo. Reci
pit et cōtrariarū spēs formarū simul/ut albi et nigri: nisi
priuatio nigredo sit. et tamen a cōtrariis ipse nō patitur.
qā spēs ille sūt a cōtrarietate liberate/ad quā per materiā
distrahēbātur/et in unū contracte modū existendi/ueluti
cōueniūt albū et nigrū i rōne coloris. Et quis una sit spe

ties imaterialior extrinsecis atq; simplicior: nō tamē incō
posita oīo ac simplicissima ē. sed ita simplex: ut nulli cōtrari
et/et ita multiplex: ut oīum uarietate ostēdat/adeo ut cū
homogeneis qualitates cōposite distinctionē nō seruente
sed confundatur i unā generis eiusdē/ut albedo calcis et
gypsi quādo miscent: tamen albedo niuis et uestis/ut di
sticte subiecto sūt: sic sensui apparent /licet itentioe una
Hoc nāq; non i solis notionibus/ sed i causis quoq; natu
ra opat: ut i uno principio plures /multūq; dissimiles /et
cōtrarii nōnūq; effectus icohent: sicut i corde et cerebro
multiplices causant/et cōtrarii motus. et i materiali prici
pio et ppinquo res multe latēt ac dissimiles multū/quarū
nec apparet/nec excogitari cā pōt/utputa/ unde pdeat tā
ta uarietas i auiū plumis. et sūmarie aīa principiū et ori
go ē multorū: q̄ i corpore fiūt diuersa atq; contraria. et si
ipsa suas opatiōes agnosceret: per unā utiq; spēm nosce
ret: i qua singulorū effectū cōtinerētur rōnes. sicut per
unū principiū agit: a quo particulares cause descēdūt et
dirigūtur. Et quēadmodū i efficiēdo simplices cause
et coiores i magis materiales cōpositioresq; dispartiūt ef
fectus: sic retrogrado mō i cognoscēdo/a materialibus et
cōpositioribus ad simplices coioresq; redit notioēs. Na
tura nāq; materiales formas ad imaterialē aīe notitiā p
plures puehēs gradus abiicit paulatim materie cōditōes
quousq; pducāt ad intellectū/oi materialite defecta. quan
toq; magis a materia pcul abit: tāto magis i unā colligit
intentionē: p quā diuersa noscit et iudicat. Vnde intellectus
simplex existēs/inatā hēt rōnē pulchri/ut nūc appellem
pulchrū qcqd i rebus aptū et decēs ē/ Insuper et iusti et ue
ri/qbus ueluti regula et norma particularia oīa metitur.
nec his distrahitur quasi diuersis/ q natus est diuersa cō
trahere. et si id nō faceret: desineret eē quod est. colligit
igitur hec oīa i unā rōnem boni/uidetq; q decorū rectū et
uerū bonū ē /idq; una spē adeo simplici: ut admodū dissi
miliū rerū/uidelicet corporū existētiūq; oīum/actionūq;

atq; uerborū decētiā rectitudinē et ueritatem/ iudicet bo-
nā. quod si nō simul/ ac uno cogitatu uelut unō uisu cōfi-
deraret: nō cognosceret q̄ pulchrū et uerū unirentur in
bono: quēadmodū si duo hoies/ alter de pulchro/ alter de
uero cogitarēt. Habēt igitur/ ut ad sensum redeā/ a quo
paulū ex occasione disputatio recessit/ multum simplicita-
tis/ et nō nihil uniuersalitatē/ intētiōes in sensu. In ipso
āt oculo imagines sunt modo quodā medio/ iter sēsibiles
et rerū exteriorū formas. Cōueniūt. n. quātū nunc dice-
re attinet exterioribus formis/ q̄a spatia occupāt/ saltē in
oculi extremo. Interiori āt uirtuti/ seu spēsbus que in ipsa
sunt in eo cōueniunt/ quod uno in spatio / scilicet pupilla
multe simul actu sunt: et inumere forsan essēt/ si obiecta
uisui essēt infinita. Cognoscere licet hoc ī speculo/ quod
homogeneū est oculo/ in quantū tale/ Nā in determinata
speculi pte/ ut puta media / alie ex alia oppositione imagi-
nes cernunt. e distātibusq; locis/ eadē/ aut uerius eiusdē
rei spēs nō eodē apparet loco/ sed prout mouemur: totum
speculū perlustrat. si t hoc/ quia similem oppositionem ad
speculū/ oportet hēre oculū/ et qd̄ īspicit. paribus. n. an-
gulis spēs incidūt atq; resiliunt. Veluti pila ad parietē ia-
cta aut ī terrā cadens. Ideo iuxta aquam ambulātes uide-
mus splēdore imaginē ue solis/ aliarūq; rerum p̄gere nō
biscū. Sūt igit ī speculo/ et una speculi pte multe similitu-
dines actu. imo dicerē/ q̄ unus rei uno ī speculo infinite
sūt/ nisi obsisteret phōrū īfinita negātiū cōfessus: Et sicut
plurime rei unus imagines sūt: ita plurimarū mō quodā
una ē/ quoniā q̄libet ubiq; ē. Eodē mō se hēre imagines ī
oculo oportet/ si qdē eiusdē rōnis natureq; sūt ad imagies
formādas. Fieri nāq; speculū pōt diaphanū oīo / qd̄ sicut
oculus trāsūdāt formas et refūdāt. Expimur claro uitro
gibboſo uel curuo/ cuiusmōi hēnt oclaria / si ponat̄ iter
speculū et lumē. tūc spēs lumis trāsīt ad speculū p uitrū/
et appet ī utroq; . Similiter ab oculo imagis et recipiāt̄
unde pupilla nomē hēt/ q̄a pua pupa cōspicit̄ in ipā/ et ni

hilominus penetrat interiorum. Quod autem dico penetrare transsum
di icidere aut resilire: et quicquid est simile/quantenus fiat: et quo
modo sit accipiedum: inferius dicetur. Non sunt autem interiores species
exterioribus similes/hoc est/quaes in oculo tales in sensu. quia
non sicut oculum sic et cerebrum uisibiliter illustrat: uel per ta
ctum et gustum/calidum aut dulce reddunt. neque magnitudinum in
tentiones diuisibile extensione habent. Necesse est enim alterius
rationis species fieri: ne si continue sui similes progredierentur: pue
nirent tales usque in intellectum: et nusquam redderentur aie conformes.
Conueniens est autem paulatim id fieri: ac in ipso incohari sensu:
in quo quales sint: aut quae habentes modum: sciri ab homine ar
bitror non posse. Oculus autem qualis sit quibus uel moueat ima
ginibus facilius est inuestigare.

appelletur igitur uisus uirtus ad uidentium quod in oculo est. Est
autem potentia ut dixi receptiua formarum seu similitudi
num extrinsecarum quae a philosophis species eo
quod sint conspicuae dicuntur. Cum sit autem uisus unus. et potentia
una: unica in ratione: ac temperamento seu armonia consistens: pro
pterea potest eiusmodi recipere formas: oportet et obiectum ipsi ad
equatum unum esse: uniusque naturae potentiam mouentis: quae si a
duabus moueretur naturis: non una in complexione consisteret
ut dictum est. Adequatum uero dico non tantum oculo: sed ceteris
quae naturae sunt eiusdem: ut uitrum et aqua. Unum est igitur ob
iectum uisus quod Aristoteles uisibile uocat. Sed facile
est hoc modo omnium potentialium obiecta nominare: ut
auditus audibile: gustus gustabile: calefactui calefacti
bile: et sic per omnia. Hoc autem est dicere: non docere.
nullam enim rem cum uel aut naturam monstrat quod uel propter quam tale
quid sit. Nec credendum latuisse hoc Aristotelem quod in aliis sensi
bus tali modo non est usus. Sed intelligi potest quod de obiecto uisus
dubitauit: nec existimauit in una consistere natura: aut uno
posse nomine significari. Ideo dixit: quod uisibile est color: et
quod inominatum est: facies in tenebra sensum. non autem in lu
mine: ut ignea et lucentia. Sed libet ab Aristotele que
rere quo in genere ponere debeamus solem. Non credo

dicturum quod sit coloratus: cuius colorem nemo nouit:
et pictores colore imitari nullo ualent. Immo dicere non
pōt coloratū/nisi neget lucentē/q: lucentia et colorata ex
opposito diuisit. Negare at q: sit lucēs: eēt grādis ptiua
cie/et facilis redargutionis. quia cū illuminet: oportet cō
uenire eis que illumināt obscurū. illa at lucida sunt oia/
et i tenebris cōspicua. similiter et sol. Non ē ergo uerū
q: in lumine uideatur solus uniuscuiusq: proprius color
lucēs aut i tenebris solū /si sol uidetur i lumie semp/et i
tenebris nūq. Nā q: lucētia qdā per diē nō cernant: alia
cā est/q: quia lucēt. Forſan dicas i tenebris non uideri so
lē: quia ipsas discurit et fugat. sed si adesse possent: ipsū
nihilominus uidēdū. Bene quidē. placet ista ſinia/q: uolo
ſit et mea. Nā si lucida i tenebris uidēt /hoc ē diaphano
non illuminato: neceſſe ē et solē in tenebris uideri. et si
quicquid diaphani intereſt inter celū et terrā /deo uolēte
qui celū fecit et terrā /ſit obscurū /ſeruata aſtrorū luce:
sol uideretur ſicut nūc p diē: et aſtra cetera ſicut nūc per
noctē. et forſan multo magis. quia quēcūq: lucē habent
aut propriā aut mutuātā: e tenebris melius cernūt. ſicut
ſtelle. et hoies nōnunquā manu oculos inumbrant: ut ui
dere poſſint. Et expientia didici Si ocularia deſint poſſe
iuuari teſta nucea tenuiter perforata uel alia re oculū te
gētēs. Itaq: ſi pōt sol i tenebris et lumie uideri: in obſcu
ro at uiſibilitatē hēt pp lucē: et i luminoso ſimiliter habe
bit: ſiquidē una uiſibilis natura ē/et uiſui eodē mō. Nō
aut dicēdū q: ſoli preſtet uiſibilitatē diaphani claritas /ſi
cut coloratis: cū lumine non egeant lucētia et ignea /ob
eamq: cauſam diſtincta ſint a coloratis/q: lumine uiden
tur alieno. Que at luce per ſe pedita ſunt: opus non ha
bent: neq: medio illuſtri/nec ipſa illuſtrari aliūde. Inde
et uermes conſpicui noctu ſunt: q: ſcintillā lucis habēt.
Nihil et poſſet clarificare ſolē. nō recurrūt enī flumia i
fōtes/et largiūt illis ut fūdāt. nec ſe ipſe illumiāt/pq: dia
phanum uiſibilē ſe reddit /ſicut ſe aia mouet. q: nō ſicut

in corpore aia: sic in diaphano sol. nec eēt ipsius aliarūq;
rerum cōsimile lumē: sicut nec aie et corporis cōsimilis
motus. et manifestius in diaphano lumē q̄ in sole uidere
tur. Dices solem nō illuminare se sed diaphanum: quo
possit ipsius spēm recipe. Erit igitur similiter de lucenti
bus reliquis dicendū. uerūq; non esset q̄ in tenebris fa
ciant sensum. Adhuc inquis intentionē meā nō tenes.
uolo enī a lucentibus nasci simul lumen et spēm: et p lu
men spēm diaphano inesse uisibilemq; fieri. Teneo iam
quod intendis: et possum rōnibus docere falsum: sed sa
tis experientia sit. Nam paruū lumē multā illuminaret
noctē. i. magna spatia aeris et terrarum: quousq; cōspici
pōt: quia cū undiq; uideatur: et ubique sit spēs: ubique
eēt et lumen. Nō est igitur spēs lucentis in lumine: sed
uidetur p se ipsam. Itaq; si sol ē uisibilis siue i obscuro
siue i claro pp lucem: et lucentia et ignea uidentur: quia
lucēt: colores quoq; uideri necesse ē: quia pfusi luce sūt
et quantū lucidi tantū et perspicui fiūt. alioquin nō esset
una natura recipiens utrunq;. Et certū est q̄ neq; termi
natur i diaphano lumē: neq; nō capaces luminis colores
sūt. Nam sicut spēs a colore tendūt i oculum: sic a lucen
tibus lumē ad colores: quia qua ratione per diaphanum
sunt uisibiles: eadem sūt illuminabiles. Ideo splendore
solis clarefacti ab umbrosis differunt pene sicut candidū
et atrum: et pro qualitate luminis uariantur: sicut sub lu
na pallent. et lucernę ita temperantur: ut circūstantes ui
deantur larū. Colorātur nāq; sic a lumine. Lumen aut
tale ē: qualis lux seu lucidum corpus a quo fit. Homoge
neum est. n. luci lumē: sicut fluuius fonti: siue procedat
ab ea sicut flumē: siue alio causet modo. Fit hoc manife
strū incidēte lumie solis i argētū aut specula: et q̄ sūt ge
neris eiusdē: a qbus refulget splendor quasi solis: et ab
ipso differre uix uidēt uel claritate uel splendore. Quapp
necessariū fateri q̄ ē ibi lux: et i coloribus iuxta positis
similiter: sed ab uno quoq; secūdū suā recipit uirtutem.

Vult quippe natura quoad pōt oībus īpartiri lucē. q̄a bo-
na. imo de qua primo scriptū est: q̄ uidit deus // gene. i.
q̄a esset bona. Aer quoq̄ cū illuminat̄ nihil recipit aliud
q̄ lucē. Non. n. fieret aliquid lucidū ab ipso uel per ipsū
nisi eēt lux. sed i aere puro nō apparet propter raritatē.
In densiore uero et in aqua crystallo et lapillis luciditas
apparet. Igit̄ quecūq̄ sunt luminosa splendētia et clara:
habēt id a luce: et unūquocq̄ suo lucet modo. Cū aut̄ ui-
sibile sit unū: ut dictū ē: et naturę unius quę potētīę uisi-
uę adequat̄: et lux eiusmodi sit: ut nullo extrinseco adiu-
ta ipsa quidē uideat̄ semp: et sine ipsa uideatur nihil: ne-
cesse ē oīa uideri propter lucē. Insuper cū lucētia et colo-
rata uideātur: oportet aut colorē luci largiri uisibilitatē:
aut colori lucē: aut inesse cōe aliqd utriq̄ per se uisibi-
le et primo. In qua snia fuisse uidet̄ Aristoteles: ob eāq̄
cām dixisse: Visibile ē color: et quod ē innominatū. Nō
est aut̄ uisibilis lux propter colorē. nō enī uideret̄ absq̄
lumīe externo sicut color. Neq̄ ambo a priori aliqua de-
scendūt natura: q̄ sit per se uisibilis et primo. Eque nāq̄
dispartiret̄ in lucē et colorē: uideret̄q̄ color lumine sine
alieno sicut lux. Nec i aliquā possunt cōuenire naturam
lux et color. q̄a colores tenebrofi per se sunt: ac tenebrę
cōformes. unde et i tenebris nō lucent. Priuatio uero lu-
cis tenebra est. et lucis ad tenebras: ut le // ii. ad cor. vi.
igitur i sacris societas nō est. ergo neq̄ cōuenientia. Et a
luce nihil tolli pōt: ut uisibilis fiat: et siqd addes obscura
bis. Superest igitur ut uideat̄ color propter lucē: et tunc
uideri posse cū lucefcit. Preterea si aer et aqua et ppetuū
superius corpus secūdū q̄ diaphana idē sūt: quoniam na-
tura eadē: ut ait aristoteles: est his: necesse ē unā et eādē
eē naturā oīum q̄ per ip̄a diaphana trāsparet̄. Lucida aut̄
i eo q̄ lucida: unū sūt de iis q̄ p diaphanū trāsparet̄. Ideo
lucida sūt oīa et sola: q̄ natura diaphani transmittit. Am-
plius si diaphanū ē aliquādo purū: hoc ē diaphanū tātū:
et aliquādo illuminatū: hoc ē i actu: prius esse necesse est

diaphanū purū q̄ illuminatū. et q̄ natura q̄ recipit a dia-
phano tātū prior sit et prius receptibilis: q̄ que recipitur
a diaphano i actu. et q̄ sit illi cā receptibilitatis. Illa aut
est lux. quoniā ignea et lucentia i puro diaphano. i. in te-
nebris uident. Visibile igit lux ē. et lux uisibilis per se
et primo et secundū q̄ talis ē. Color aut per se uisibilis
nullo mō ē. nō enī hēt i se cām uidendi sicut lucida que i
se ipsis hēt lucē propter quā uidetur. Colori aut ab ex-
trinseco superueniēs lux nō penetrat i ipsum: q̄ forinse-
cus illuminatur tantū et fit actu uisibilis. hoc ē: acquirit
presentē aptitudinē qua uideri possit: q̄ sola potentia uisi-
bilis erat et nō actu. forma enī uisibilis et faciēs actu ui-
sibile lux ē. Quod si color i tenebris: hoc ē: luce carens
uisibilis nō ē: neq̄ uere et cōplete color ē. sed magis po-
tētia quedā ad colorē. Quid ē enī aliud color actu q̄ uisi-
bilis forma? Ideo poeta dixit: Rebus nox abstulit atra
colorē. Sed dices: Ergo color ē lux. Recte infers. et uere
sic ē. Lux enī quedā color ē: et nō uideretur: nisi eēt lux
Nā luce incidente i opaca: fit et resultat quedā noua lux
qualis ex subiecti ac superaddite lucis qualitate proueni-
re pōt. et illa est forma uisibilis et color. Ex colore. n. in
potētia et forma. i. luce unū fit essētiāliter: qđ ipsū uere
color ē: et subiecti corporis uisibilis forma: nā color in
potētia subiecti qđē corporis forma / sed non uisibilis ē.
Dico autē corporis formā. i. qualitātē: q̄ uisibilis formē
ueluti materia ē. et hēt eē ualde tenue: ac nihilo parū di-
stās. nā ita se hēt ad colorē actu uisibilē sicut ad substātiā
materia prima. Nō ē aut uisibilis: q̄a colori nō inest p se
uirtus similitudinū causatiua: hoc ē formatiua spērū. Sed
lucis ē hoc. q̄ se ipsā ppagat. et quodāmō alterā se gignit
tribuitq̄. ac i obiectis relucet: q̄lis i corpe suo ē. Nā d ni-
gro corpe lux rubea splēdet: d cādido clara: p̄q̄ medias
qualitates iuxta mixtionis modū: ut i carbone et flāma q̄
ē fumus ardēs: et nubibus et celesti arcu: sicut dictū su-
pra d lucernis ē. Sic a uitro causat i pariete color cōcepto

uirtute lucis: effuseq; cū qualitate qua affecta ē in uītro.
In obiecto autē resultat magis minus ue clara iuxta colo-
ris modū qui i ipso ē: et ipse similiter color recipit clarita-
tē iuxta modū lucis. Vnde pars coloris que illustrat sole
uideret alba ad cōparationem relique partis que remanet
umbrosa. Ideo recte pōt affirmari quod lux ē ueluti colo-
ris color. Nam diaphani color neq; proprie neque meta-
phorice dicenda. Voco autē nūc diaphanū inquantū lucē
aut spēs transmittit: et hoc receptiuū non ē lucis: nec af-
ficitur ullo modo luce aut lumine quatenus diaphanū ē:
imo quantū lucis acquirit: tantū diaphanitatis amittit: et
quod lucidū oīo ē: diaphanū nullatenus ē. Lucidū uero
et luminosum idem sunt: sicut lux et lumē: nec aliter dif-
ferunt: q̄ plus et minus. Inde scriptores promiscue po-
nunt pro lumine lucē: et pro luce lumē: et argēto uel cali-
be uel quibuscūq; generis eiusdem lumine pfusis: relu-
cet fulgor nō minor multo q̄ solis: certe maior q̄ lucetiū
in nocte: et p uitrū nōnunquā aut aquā in paruulū colle-
ctus orbē clarior splendore solis quod nō efficeret lumē
si nō eiusdē esset nature: idest lux. Diaphanum uero se-
cundū q̄ diaphanū lucē siue lumen nō habere: peruiūq;
formis oībus absq; lumine fieri inde sciri pōt: q̄ diapha-
nū purū et non illuminatū quodq; diaphanū est tantum
actuatoq; diaphano prius formas lucetiū admittit. sed ui-
sibiles forme lucide sunt oēs: ac a lucentibus: ut dictū ē
Ergo diaphanū inquantū tale secundū se et primo formas
oēs capit: et lumine non eget. Natura uero nihil supua-
caneū aut inutile facit. Quapp opus nature nō ē: sed hu-
mane cōgitationis figmentū diaphani lumē. Nō solum
aut lumē nō habet: sed nec habere pōt. Quia si uisibiles
formas recipit transmittitq; secundū q̄ purū ē et absq;
forma: tāto minus recipiet formarū: quāto amplius habe-
bit forme a puritateq; discedet. formas aut nō recipiens
diaphanū nō erit. In eo. n. diaphanū ē: q̄ translucere p
ipsū uisibiles res possunt. Expimēto etiā dinosci pōt q̄

illuminatū diaphanū spēs nō admittit / diaphanūq; nō ē.
 sed sic ē illuminatū diaphanū sicut mortuus hō / aut simi-
 lius sicut seruus imperans : qui quatenus impat: nō ser-
 uit. Apparet i flamma / q̄ quanto lucidior: tato minus dia-
 phana. et uitrū et crySTALLū et aq̄ in uasis uitreis. que oīa
 sole illustrata minus puia uisui fiūt. Cū. n. lucidū reddi-
 tur diaphanū perit. perit qdē efficientia / nō at essentia.
 Nō. n. densat diaphanū luce / aut minus penetrabile fit.
 Sed lumine suo preoccupās oculos / ulteriora uideri nō
 finit: nisi lucidiora sint. sicut post obscuriorē flammam
 splendentior cōspicua est. Ocularia quoq; uita cū specu-
 laria fiunt: spēs obscuriores nō admittūt: sed rei lucidio-
 ris / ut flamme. et ex alia oppositione ad quā nō reflectit
 imago specularis: sunt diaphana oīo. Imagines. n. specu-
 lares / et pfūditate carēt / et ad āgulos resiliūt pares. Ideo
 moto oculo nō uident ubi prius. sed p uiri diaphanū ul-
 teriora parēt. Incorporata uero lux undiq; uisui obsistit.
 Similiter et solis radii p fenestras aut foramina micātes
 ulteriores colores uideri parū sinūt: si sunt umbratiores.
 nā illuminatū / cōspicui magis sunt / et radii tunc minus.
 Cernit et manifestissime i fumo nō quidē ualde crasso:
 si parti sit illuminatū sole / partim tenebrosum. Oportet
 enī illuminari quod uidendū ē. mediū uero illuminatum
 impedimēto est. Tu dices / ergo mediū illuminat. Illumi-
 natur qdē. nō qua diaphanū. sed cū densitatē quandā ha-
 bet illustrabilē et capacē lucis. aut cū aliquid splendet / si-
 cut atomi i sole. Et i eiusmodi pgreditur cōtinue languī-
 dior lux. ac emoritur nōnūq;. Seruit tamē uisioni medio-
 criter densum. qā spargendi luminis cā ē. et transitū nō
 impedit spērū. Maxime uero diaphanū corpus rarissimū
 est / omniq; carens mixtiōe. sicut excelsus aer ubi atomi
 uaporesq; nulli sūt. Et i tali nō heret lumē / nec informat
 illud / aut afficit ullo modo. similiter et ether et celū. In-
 ditio luna ē nō adhuc plena / ea tantū parte cōspicua q̄ est
 aduersa soli. Si uero celū densū et luminosū ēēt: tota ui-

deretur /quanuis candore non equali /sicut in summa tē
pli testudine aureum malum /quod per diem /totum quī
dem cernitur: non tamen totum fulget. Nocte uero pars
illa uidetur: quē a luna lumen excipit. reliquum aut latet
aut est umbrosum: sicut aliquando corniculata luna ostē
dit reliquum orbem tenebrosum ualde. Sic et stelle no
cte lucēt nobis et non die pre fulgore infirmi aeris et ato
morum excelfo ob raritatem non habente lucem. et quo
niā i tanta distantia: sunt parue. At si p̄p̄inquoiores eēnt:
uiderētur/ut aliquādo luna. Siqua at̄ apparet die: de ma
ioribus credēda/et ille purior aeris tractus. Et nō parum
interest/ut arbitror/qua pte atomi sint illuminate: ne ocu
los p̄stringant. sicut i texturis sericeis alternatio sub te
minis altero illuminata mō uariat colorē. Videri at̄ e pu
teis p̄fundis/ si uere tradit̄: cōtingit: quia lōginqua clari
tas aeris ad oculos spēm non mittit /et stellarum transire
p̄mittit. Sicut dixi de testa oculum tegēte. Sicut at̄ p lo
ca spatia ue nō mouetur qđ esse i spatio aut loco neq̄: sic
nō digreditur p̄ diaphanū lumē: aut lumini peruiū p̄p̄rie
dici diaphanū pōt. Quin et p̄ mediū densū lucisq̄ parti
ceps et illuminatū nō trāsit lumē. sed ubi apparet: ibi fit/
aliunde nō adueniēs. Nō fit enim trāsitus momētaneus
nec ulla qualitas ab agēte exteriori p̄fecta/p̄ spatia distē
ditur i instanti. Substrātia uero lumē nō ē. nō enī corpus
ut Aristoteles ait. neq̄ corporis substantialis forma/ nisi
toties generetur corrūpatq̄ subiectum lumini corpus:
quoties fit luminosū et obscurū. Fieri at̄ i instanti lumē
pluribus signis manifestū. et euidentissime speculo splē
dorō iaculante ad parietē longinquū. moto enī speculo:
mouetur radius simul/ ad oculūq̄ redit/ spatio duplicato.
Ipse ēt aristoteles id inuere uidetur/ ab oriente i occiden
tē. et i euāgelio legis: Exire fulmē ab ori // Math. xxiiii.
ente/et parere usq̄ i occidētē. Qđ si queras quo pacto il
luminetur extremū et distās/ lumie p̄ mediū nō trāseun
te: ego rursus quero qua rōne spēs appareat i speculo!

i medio nō apparēs. medioq; itē atq; ppiquo nō calefcēte
 a lumine solis: remotum calefiat. Ideo ualde uerisimile
 ac ut existimo demonstrationi propinquum / in eisdem
 eodemq; modo fieri lumen et calorem: quē lumini subie
 cta concipiunt: sicut terra et aqua aerq; densus et atomi
 que omnia lucent pariter et calent. et in maritimis autū
 nalis uapōr terre proximus est: feruet et rubet: quem
 lingua nostra uocamus ficitatē: idest ficitatem. Quod
 etiam Virgilius expressit dicens. Quarum una coru
 sco Semper sole rubens / et torrida semper ab igni. Cre
 dendum itaque q; si purus aer capax esset luminis: esset
 et calor. Q d at lune stellarūq; lumē calorē nō affundat
 singulari proprietati tribuendū / sicut exinanitio corporū
 atq; cōpletio / ut alii taceant effectus miraculo pleni: quo
 rū cās ignoro. Vel potius dispositionibus aeris arcenti
 bus calorē. Verūtāmē siue calorē siue frigus lumē infe
 rat: ad rē presentē nihil interest. siquidē utrūq; se minus
 efficaciter inserit i rarū diaphanum / q̄ in opacū densum:
 quāuis ppinquius illud sit: hoc at remotius. Si queras i
 quo differt lumen a tenebris: et a nocte dies: quid ue sit
 illuminatū: ut uisibile reddat qd uisibile nō erat: respon
 deo q; admirando et incognito mihi nature ope resultat
 lux et refulget i opposito corpore / mediū nō afficiēs / nisi
 densū ut dictū est. sicut nō alterato medio: partes a fene
 strarū uitro colorat. Nec a lucētibus tantū / hoc ē: habē
 tibus in se lucem: sed ab iis etiam que solam superficiē
 lucidam habent: opposita similiter relucēt / eo minus il
 lustrata: quo minor lux est: a qua recipiunt splendorem.
 Sic illuminatur domus ubi non prima lux: sed secunda
 et tertia resplendet / ulteriusq; diminuta per gradus: quā
 repercussionem luminis Aristoteles uocat. Sed miror
 tam metaphorice locutum: ut dicat reperiūti lumē quod
 est qualitas a pariete quasi pilam. quod si fieret: oportet
 ret ipsum percussisse prius: et i pariete non remanere: et
 minus in aqua et aere / et aliquo leuium: ut suis utar

uerbis. quia a quo uehementius quid repletur: ab eo lon-
gius separat: minusque repletur aqua cedens: quam terra que
resistit. et cum non sit percussio repercussionisque terminatio si-
mul: non posset utique progredi et regredi lumen in instanti.
Ipsius quoque pile nisi repercussio sit equoca: oportet utique
repercuties sicut et percuties moueri. sed non repercutit
a pariete sicut a manu. et ideo non repellit tam longe. Et cer-
te consequens ac existimandum erat colore a lumine percussu
illustrari/uisibilisque fieri/nec habere uisibilitatem a lumie-
re non tactu. Exprimitur autem secunda lux et tertia et deinceps/
iuxta uirtutem et qualitatem recipientis illam. Nam oculus et
speculum/et unumquodque cōsimile/plene atque distincte prio-
rem imitatur lucem/rerum imaginibus expressis. Opacum ue-
ro corpus imagines simulare nequit. sed splendorem solum
capit/uelut uniuersale quadam et cōtem lucem/et per nulla parti-
cularia distincta. Remanet igitur sine imaginibus/solo re-
cepto lumine: sicut hebeti uisu aut e logico discernimus
hominem/et non petrum/et appellant pueri omnes uiros patres. Ex
hoc intelligi potest quod natura prior est simplex lux/sola faciens
claritatem. posterior autem lux infecta coloribus/et si proprie loqui-
uolumus: hoc uel illo modo obscurata/siue sit intrinseca et
incorporata/siue extrinseca et superficialis. Ideo non apparet
imagines ubique: quia non ualet in unumquodque similitudinem
figere/obtenebratior sicut clara lux. Ex hoc et manifeste
noscitur/quod idem sunt spiritus et lumen. Ideo ubicumque lumen est
speculo posito: spiritus apparet/ac e tenebris uidemus quod sunt
foris/sicut e penetralibus et speluncis. Illato quoque specu-
lo similiter uideretur. et si speculum fieret spelunca tota: pos-
set ostenderet aduersam: essetque tota conspicua: et ibi crede-
retur esse in medio lumen. Sic exalbata domus illuminatio-
res apparet: cum idem habeant lumen quod atrium habuere.
imo uero non idem/quia quod admodum alius est parietis can-
dor luce presente: sic alia lux candidi quam atri parietis est. et
tamen in medio lumen idem: quia utroque modo nullum. Differt igitur
lumen a tenebris/quod res obtenebrate non uidetur/

sed illuminate/ qđ maxie fit presēte sole/ qđ tūc hēnt claritatem maximā/ qđ appellat dies. Quoniā uero legitur sacris. Appellauit deus lucem diem/ uidendum/ imo cauendum ne mee sententie repugnent. Nam quicquid impellunt: oportet ut ruat. Ideo nō abre cēseō mōstrare nō me illis aduersari. sed Aristotelem fidei nostre contraria locutū. Christiane itaque philosophie initium hoc est.

i N principio creauit deus celū et terrā. Terra at erat inanis et uacua/ et tenebre erāt sup faciem abyssi: et spūs domini ferebat sup aquas. dixitq; deus/ fiat lux et facta ē lux/ et uidit deus lucē/ qđ esset bona/ et diuisit lucē a tenebris appellauitq; lucē diē/ et tenebras noctō. et factū ē uespere et mane dies unus. et infra. Dixit at deus fiāt luminaria in firmamento celi: et diuidant diem ac noctem et sint in signa et tempora et dies et annos ut luceant in firmamento celi/ et illuminēt terrā. Fecitq; deus duo luminaria magna. Luminare maius/ ut preesset diei/ et luminare minus/ ut preesset nocti. et stellas. et posuit eas in firmamento celi/ ut lucerēt sup terrā/ et preessēt diei ac nocti: et diuiderēt lucē a tenebris. Tenebre inq; erāt sup faciem abyssi. Quid erat abyssus? Quicqđ corporeū creatū erat. Hec. n. sētentia preualet iter doctores/ ut ois corporee nature materia i unū facta fuerit/ sine diffictiōe et forma pfecta. Et ut poeta nostrorū imitator ait. Rudis indigestaq; moles/ Quā dixere chaos. Illam scriptura uocat abyssum/ hoc est profundū/ quod erat aere dēsius/ et simile aque admodū rare/ et quasi nebula et nubes. Sed quā habuit faciem/ non habens formam? Parum deest/ ut ipamet scriptura manifestet. Nam quid est super facie/ nisi ī superficie? Est. n. facies p quā uidet et noscit unūquocq;. Quare igitur in superficie tenebre fuere? Quia ibidem futura lux erat. Priuatio namq; lucis tenebra est. nec eē potest/ ubi lux esse non potest. Potuit tamen et abyssum penetrare totam ueluti diaphanam/ et illustrare ac uisibilem reddere/ uelut aliquam habentē densitatē. et eatenus

b iii

abyssi facies fuit : quatenus erat illustranda. Sequitur.
Dixitq; deus : Fiat lux. Et facta est lux. Vbi facta est ?
Vbi tenebre fuere. Ergo sup facie/idest/i superficie/uel
quatenus facies dici potuit/propter uisibilitatē. Cōgruit
hoc at̄ superius dictis/q; in superficie lux ē.uel interius
quantū luceſcit pp densitatē. Quapropter lucidū et uisi
bile hoc est. Vnde uero orta lux ē /nōdum facto sole aut
stellis aut igne? Noli cum illis errare: q; dicunt nubem
fuisse lucidā: que circūacta perficeret diē /sicut sol. Cer
te nubes eē nō potuit/materia adhuc homogenea et infor
mi. et nō dixisset scriptura/fiat lux/sed lumiare /sicut de
sole et luna. Nō igit̄ ab aliquo lumiari fuit /sed a se ipsa
et p se. Per se dico/nō quasi substantiā per se existentē.
sed a nulla extra se cā productā. Nō ergo nascitur de so
le lux/et secundū naturam esse sine sole pōt. Ipsa quoq;
ē que fouet. unde et sine sole terra germinauit. Ideo ue
rū/q; simul fiunt lux et calor. Et quāuis de sole non pce
dat: nō fit tamē nisi ad presentiā ipsius /aut cuiuspiam lu
cētis. Quoniā fecit deus solē/ut preesset luci. Vere igit̄
dictū/resultare lumē ac refulgere i opposito mediū non
afficiendo: q; de sole nata/p mediū nō excurreret sine tē
poris plixitate. nec appareret i momēto nedū usq; i occi
dentē: sed nec i aliqua distantia quātūlibet parua. Ad so
lis uero presentiā illuminationē fieri momentaneā/nihil
uidetur repugnare. et sicut illuminationis nihil ē primū
sic et exorti solis et distantie et illuminati. Verum quoq;
priorē eē natura simplicē claritatē lucis/posteriores aut
ipsius modificationes. Sequitur/et diuisit deus lucē a te
nebris. Nūquid erāt lux et tenebre simul: ut illas ab in
uicē diuiserit deus? Quis dixerit hoc? Non est hic inter
pretandū sicut apud Ioannē: Et lux i tenebris lucet. Nā
hec historia ē: illa metaphora. Lux. n. uisibilis sic i tene
bris lucet: ut se inferat/illas excludat. Interpretandū igit̄
sicut inferius: ubi dicit: Et diuiderēt lucē ac tenebras
hoc ē /diē et noctē. Expone igit̄ /diuisit. i. fecit: ut diuise

ac separate eēnt lux et tenebre. Sed qualis diuifio fuit il
la? Credendū q̄ hemisperiū unū lucidū fuit: alterum te
nebrofum. et sic dies et nox erat. Queri ēt pōt / an simul
fecerit et diuiferit. hoc ē unū hemisperiū fecerit lucidū/
alterū obscurū. an uero per totū globū lucē sparserit: de
inde unā coegerit in partē / altera relictā. Hoc nanq̄ mo
do diuifā uideretur lux a tenebris: si subtracta luce tene
bre māfiffent. Dices / Nūquid substantia ē lux: ut demī
gret i alterū fubiectū? Nō defuere q̄ ita fētirēt. Inqt. n.
damascenus / Ignis qd ē aliud q̄ lux? Ego uero quid fit
ignis aut lux: fciō me nescire: Nūc tamē dico lucē / solis
et ignis aliorūq̄ lucentiū claritatē: que ipforū qualitas ē
Obiicies identidē / q̄ dicā qualitātē tranfīre de fubiecto .
Tu uero multū coangufas dei potētā: ut neq̄at trāffer
re lucem: qui potuit creare mundum. quafi noueris quo
pacto lux circūluftrēt orbē: et uideatur cōtinue moueri.
aut quafi non uideamus fpeculis uitroque curuo et aqua
transmiffā reiectā ue lucem / in orbem colligi paruum
multo lucidiorem splendore fofis. quod qua ratione fiat:
alias dicendum. Eodem modo lucis dimidium quod uno
in hemifperio fuit: in alterum tranfīre potuit / et fieri luci
dū plene / iuxta diurnā claritatē / quod femilucidū fuerat
prius. Et fic uno in hemifperio dies / et i altero nox fuit.
Sequitur. Dixit autem deus / Fiant luminaria in firma
mento celi: ut luceant i firmamento celi et illuminent ter
ram. Quare nō dixit? Illuminent celū et aerē et terram.
Quia diaphana funt celum et aer: et non illuminantur.
Terra autem et quecunq̄ opaca illuminantur. Ideo di
xit / Luceāt in firmameto celi: et illuminēt terrā: quippe
quod in celo luce nt / lucentia funt enim / et in fe habent
lucem / et illumināt terram. Et ipfum terre lumen eſt ēt
lux quedam. ideo addidit: ut lucerent fuper terram. nam
lumē fupficiale lux qdā extrīfeca ē. Sed multū aduerfa
ri mee fnie uidet hoc qd dicit Illuminēt terrā. Nā fi fof
illuminat: quomodo non oritur ex ipfo lumen? Nefcio.

b iiii

Tu ipse cōsidera quid scriptum sit. Sequitur. n. Fecitq;
deus luminare maius ut preesset diei: et luminare minus
ut preesset nocti. Preesset diei: hoc ē luci. quoniā appella
uit deus lucē diem. Preesset ergo luci dixit: nō faceret lu
cē. Solis pedissequa/diei lux ē. et in ipsius/uel ab ipsius
potestate ē. Sicut legit: Fecit solē i pote // psal. c xxxv.
statē diei: lunā et stellas i potestatē noctis. Nō tamen de
sole nascitur: aut procedit lux: sicut nec tenebra de luna:
quanuis presit nocti: et potestatē hēat illius. Nūquid i gi
tur fit a luna nox: idest tenebre. Nec a luna/nec a quod
aut ullo mō tenebre fiunt/ pprie scilicet/ne forte obuias
Et tenebre facte sunt in uniuersā terrā. // Luce. xxiii.
Immo nec a deo facte fuere. Nō enī dicit scriptura/et fe
cit deus tenebras. Sed dicit/et tenebre erant sup faciem
abyssi. Nec scriptū est: Et uidit deus tenebras qđ essent
bone/cū uiderit cuncta que fecerat qđ erant ualde bona.
Quod at̄ legitur et canitur: Benedicite lux // Dani. iii.
et tenebre domino/tante nō ē auctoritatis: qđ nō tam cer
tū hēt auctorē. Et nō parua dubitatione dignū/an benedi
cant tenebre deū: qđ uoce ueritatis ubiq; dānate sūt. Nā
quod est apud isaiam. xlv. Ego dnūs creans tenebras et
creans malū oportet aliū habere sensū. Mea itaq; snia a
christiana/ut opinor /philosophia nō discrepat. Nolo ta
mē que de natura inuestigantur: ecclesie auctoritate fir
mare. sed ostendere sacras litteras non mihi /imo potius
cōtradicēti: aduersari: cū uerū esse nō possit / qđ sacris
aptari litteris nō pōt. Vt et de christiana cōtēplatione ali
quid incidēter addā: si solis presentia lucidū reddit obie
ctum medio nō alterato: admiratiōi eē nō debet / qđ beati
spiritus qđ uera lumina sunt et astra matutina: ualeant spi
ritus remotiores luce perfundere et illuminare. Nūc ad
id quod tractabatur redeundū. Monstratū est/medium se
cundū qđ diaphanum non habere lumen: nec esse recepti
uum lucis ullo mō. Spēs at̄ uisibiles esse lumē seu lucē
Nō possēt enī similitudines lucis que a luce fierent et p

grederent / et terminarentur in lucē: nō lucere. Ex quo
necessario seqt / nullas uisibiles spēs in medio diaphano
esse. Quapp a uero pcul abest / q aer et ether et qcquid
mediū uidēdi nostris a philosophis creditur: uisui famu
letur ut tale: ac ideo sit ut uideamus: cū potius econtra / si
omni corporea hoc mediū exueretur natura: melius mul
to uideretur / iuxtaq democriti suam / si uacuum eēt appa
reret formica ēt i celo / nisi deficeret ob paruitatē. Nō fe
cit enī aerē natura: ut spēs deferret. sed cū ad alios indi
geret usus: fecit diaphanum: ne uisui obesset: nō ut pro
desset. In aspectiua at cōsideratiōe radii ptracti lineq ui
suales et pyramides i oculū defixe / ac reflexiones et simi
lia mathematice demōstrādi gratia sunt excogitata. Ipsa
tamē rō pyramidū / addita cōsideratione naturali et huic
scientie appropriata: spēs oēs e medio exturbat. Quia si
sunt iste spēs pyramidales: oportet i uno directo eē infi
nitas: quoniā infinite sūt positiōes: e quibus una res cō
spici pōt. Si sunt igitur inter oculū et obiectū p unius re
ctitudinē lineae pyramides infinite: p quarū mucrones li
nea transit: oportet i oculi supficie / uel ubicūq spēs for
matur / imagines multas eē / minore scilicet in maiori: si
cut circuli et pondera librarū. eadēq res multipliciter si
mul cerneretur et maior et minor. Idēq i speculis eue
niret ut plurime apparerēt rei unius imagines / una i alte
ra contente. Pyramides enim subintraret / in posteriorē
prior cuneatim: sicut medulle aut uerius toruli arborū / q
defectis truncis incremēta orbiculatim ostēdunt / qd eue
niret necessario pyramidibus trūcatis. Si at perficit una
queq pyramis suū conum: ne frustra sit ille nature cona
tus: uisio utiq consistet i pūcto. Illud ē enī pyramidis cō
plemētū: ad quod natura pcederet nō icassū. et cū sit unū
quocq pūctū sue pyramidis hoc est spēs pfectuum: opor
teret utiq rē quālibet multoties et infinities uideri. aut
si ad uisiōis locū una tātū pyramis terminat: puenientiū
coni / qui et ipsi perfecte speciem in se habent / uisionem

prepedirét. p̄terea cū i acie pyramidū pūcta nō hereāt pū
ctis. nō. n. excreſcerēt/ neceſſario uacua. i. abſq̄ ſpēbus
iterſtitia iter ipſas linq̄rent/ in q̄bus oculus non uideret.
Tū ſi diaphanū totū cōpleretur pyramidū conis: ab idiui
ſibili ſpatiū abſumeret. aut ſi pyramidū ſūmitates nō ſe
cōtingūt: plurimū diaphani ſpēbus/ caret: ac inde nil con
ſpiceret. Radiis quoq̄ cōis eadē ratio eſt. et hec p̄pria/ q̄
ſi p̄ medium trāſeunt et reflectūtur: neceſſario mutuo ſe
penetrāt iuxta icidentie locū/ ſūtq̄ ſimul duo ſplēdoreſ/
aut due uno i ſubiecto luceſ/ nō unā efficiēteſ lucē. quia
ibi aut radius unus deficeret/ aut ambo/ Sed diſtincte iper
mixteq̄/ ac i diuerſū tēdēteſ/ et nō unū effectū pducēteſ.
Hoc at̄ impoſſibile manifeſte. Quoniā additū dulce dul
ci unū dulcius reddit/ non dulcedineſ duaſ. et nigredo ni
gredini appoſita unā maiorē efficit nigredinē unūq̄ ni
grius/ aut eq̄ nigrū/ et nō duo nigra. Sic triū cādelarū p̄
unū foramē trāſiēſ lumē ſi radioſū eſſet: fieret i ipſo fo
ramine lux una lucidior/ et i diuerſa nō pcedēſ. At i op
poſito pariete ſit triplex lumē. Imprimis uero manifeſta
ri cā debuit p̄pria p̄pinqua et oſtenſiua/ cur ſpēs a baſi
cōſtringant i conū/ i pyramidēſq̄ formētur/ et non aſſur
gāt ut colūne. quod ab aliquo factū nō adhuc noui. Ideo
ſuſpicor nōdū appoſitā ſupremā phie manū/ q̄n a iuniori
buſ cumulatior in dieſ reddi poſſit/ uelut i cognitiōe ſpē
rū/ q̄ cū ſint lux et lumē ut dictū eſt: multo aliter/ imo con
tra q̄ maiorū fuit opinio/ nō coarctātur/ ſed dilatant̄ et cre
ſcūt/ more lucis/ q̄ expāditur originē a centro ducēſ. Do
cēt radii ſoliſ per foramina digreſſi/ et margarite cryſtal
lo ſeu uitro ſimulate/ argento uel ſtagno i centrū miſſo/ a
quo diſfundit̄ cādor i totū globū. Cōfirmāt hoc uerba do
mini apud Iob. p̄ quā uia ſp̄git lux. diuidit̄ eſtuſ ſup ter
rā. Sic ēt Maro. Et iam prima nouo ſp̄gebat lumie terras
Titoni crocēū linquēſ aurora cubile. Qua de cā credo ſo
lē/ et ſi quid aliud propriiſ uiribuſ ac pure lucet habere
fontē lucis i centro/ ueluti cor/ quodq̄ ſint efficiaciſſimi ra

dii recti a cētro solis ad terre cētrū/aliarūq; rerū. Cētrū
uero nō punctale semp est/sed et lōgū/et p mō rei flexū
aut rectū/ut i colūna a sūmo usq; ad imū. Expādūt igitur
spēs/nō qdē in medio/ubi ut iā dixi/nō sūt .sed i obiecto
ipfas excipiente si refulget.nam alibi nō formātur. At i
oculo propter ipsius tumorem cētrum petūt. Diaphanū
eni globosum et sphericum/qualis pupilla est/a foris ue
nientem lucem mittit ad centrum/quod cernitur in uasis
uitreis aqua plenis. Et lux que dispersione fuerat facta
remissior/ab oculo collecta resumit uires:et uerisimiliter
nō minus illustrat oculus:q̄ tota res uisa/sicut densatur
lux ēt a speculo cauo. Obiiciet aliq; quod si spēs dilata
rētur:res multe nō conspicerētur simul/nec una tota/sed
minima ex parte/et certe multo minore q̄ sit pupilla. Ro
go te lector āte q̄ hec inspicias :ipse tu cogites cām q; per
quiras .forſan aliqd uerius itueri licebit/si tanq̄ iudex/nō
ut discipulus ad lectionē accedes/ac nō ifra me sed supra
cōstitutū te putes. Nā ego redargui et doceri/dū mō ueri
tas i lucē ueniat:nō solū nō recuso:sed opto. Existimo a
tota re spēs diffūdi i unāquāq; circūstātie partem/ut si a
quocūq; signabili pūcto uise rei ducerētur lineae in quod
cūq; circūstātie signabile pūctum /ita ut tota spēs totius
ubi q; sit.quod iis ēt q̄ pyramides opinātur i medio/fateri
necesse ē/licet cōtrario mō. Et hec est certissima,rō et cā
pyramidalium spērū.nā q̄ a dextra expādūt i sinistrā i eas
icurrūt q̄ a sinistra expādūt i dextrā.similiq; mō i surſū
et deorsū:diuersarū itaq; spērū latera pyramidē cōponūt
et hoc ubiq;. quoniā ubiq; cōcurrūt.dico āt ubiq; hoc est
ubicūq; refulgēs aliqd obuiū hēnt/i quo similitudines for
mēt. Ideo i speculo et q̄libet speculi pte/p̄serti plani oia
circūposita appēt successiue put mouemur et res eadē i p
tibus diuersis.difficultas hic orit̄ et mihi et iis q̄ pyrami
des ponūt i medio cōis q̄a tali mō sole pyramidū sūmita
tes hoc ē acierū pūcta oculū cōtigūt:et imaginē efficere
nō possūt:pp quod ignorari nō debet q̄ oportet oē uidē

dum uenire in oculum ad angulos rectos / aut equales . cu
iusmōi super circulo facit recta linea traducta per cētrū.
Quod aut in oculum oblique tēdit: uisionē non perficit.
sed elabitur / sicut sagitta ab umbone scuti. Manifestū est
eni lucem non e regione directā inualidā fieri tum ad lu
men tum ad calorem. Et quoniā spherica pupilla est: res
queq; circūstans indirecte oppositā pupille partē spēm fi
git. Et quāuis illa tantū linea uisionis efficax est que dire
cte uadit in cētrū: tamē sup tota pupilla, totius rei spēs ī
cūbit. Itaq; nō pyramidū coni pupillā tangūt. sed opposi
ta res tantū de pupilla tegit: quātū recte lineae cōcludūt q̄
ad cētrū dirīgūtur. et rurū tanta rei latitudo una cōspe
ctione uidet quātā cōprehēdūt recte lineae a cētro exeun
tes p superficiē pupille oculi crassitudine nō impeditā. q̄q;
uisio certissima atq; pfecta nō nisi sup re minima cui itē
dimus cōstituat. Qua rōne mutuo se aspiciētū alterius
alterū non latet obtutus / pp rectā oppositionē tenuissime
spatio nō uigore lucis. et legūtur i oculis non fictis et fal
sis et cordis affectus. Que res ifestissimas quoq; aiantes
iucē iūgit itrepidās / ut canibus lupos / libidine i oculis ī
specta. e. n. oculus cogitationū idex et iudex . manifesta
te iā cause modiq; sūt / a multis magnisq; rebus ueniētū ī
breue pupille spatiū / i cētrūq; tēdētū spērū / et magno ar
tificio miraculoq; natē / hoc ē dei oipotētis / cōsideratōe et
gratiarū actiōe digno beneficio tā minutissime i oculo di
fictarū. Eadē rō puarū imaginū ē et in speculo tumētī.
At i plano maiores apparēt / et ipsis rebus eq̄les et ualde
magnis / cū ipossibile sit i āgusto spatio re āplā designari.
Quapp existimabit q̄s ueras i medio actuq; formatas eō
pyramides nō ab oculi speculīue tumore cātas / quoniā in
speculo plano plereq; res appent simul ipso speculo figu
le multo āpliores. Huius rei cā cognita difficilis ē / q̄a nō
simplex. sed a speculo et oculo piter pcedēs. Dixi totas
rerū species in totum quocunq; possunt peruenire diffun
di / et i opposito fulgētī ubiq; formari / lineis et obliquis /

licet nō tam ualide q̄ a rectis. Sunt igitur in toto speculo
 plano similitudines oīum rerum que inde aspici possunt:
 et reflectūtur in oppositum equalibus angulis. hoc ē tali
 ter abscedētes qualiter incessere. Iccirco non aliunde q̄ a
 simili oppositione uidentur / et spēs rei speculo opposite
 secundū angulos rectos ad oculum ex obliquo aspiciētē
 non uadit: sed reuertitur i se ipsā. Et ideo nusq̄ aspicere
 se oculus potest / nisi e directo. et si sit propinquus aspici t
 solū se / aliorum precludēs accessū. Videt igitur res obli
 quas / talibus angulis cadētes in speculū: qualibus ab spe
 culo flectūtur ad oculū. Cōmodū est at ad hoc declarādū
 cōsiderationis initiū ab oculo sumere: siquidē anguli su
 per speculo similes sūt ad oculū et ad obiectū. Finge er
 go lineas exeūtes ab oculo / et speculi utrūq̄ latūs inclu
 dentes. Sit aut speculū contra oculū ad dextrā. et p oculo
 pone punctū. et pro speculo lineā ualde breuē. ut pro
 portio seruetur speculi ad res uidēdas. Tūc linea sinistra
 ab oculo egressa facit i speculo angulū interiorē obtusū
 Linea uero dextra facit angulū interiorē acutū. Reflecte
 utrāq̄ lineā secundū angulos equales / et sinistra faciet an
 gulū interiorē acutū. et dextra obtusū / cōtrario mō prio
 rū linearū. Producito eas i longū iuxta pportionē spatii
 inter speculū et res i ipso uisas. Tūc linearū fines pcul
 ab iuicē distabūt / ut si ab oculo p latera speculi ptraherēt
 i rectū. Manifestū ē at magnū illud spatū a linearū extre
 mitate interceptū res multas cōtinere / q̄ et ipē similibus li
 neis i speculū et similibus āgulis i oculū redūt. Ideo mul
 te imagies i speculo cernūt rerū lōginq̄rū. Ac si ppique
 sint: pauce uel una occupat spatū totū. quēadmodū si li
 nee iuxta speculū finiāt. Linee uero q̄ eque distāter seu
 pararelle dirigūtur in speculū / secundū similes angulos i
 oculū non resultant. Ideo nullius rei apparet in speculo
 sola portio tāta / quāta ē speculi latitudo / nisi forsan faciei
 cū est ppinqua. Et ita manifestū fit pyramidalū spērū
 hoc ē imaginū ab origine decrescētū cām i oculo et spe

culo esse. Aut uerius in oculo tantum. Nam reflexio
accidit speciebus. Veris autem rebus equales imagines
in plano speculo existimantur ex opinatione distantie.
quia tantum ab speculo introrsum abscedere uidentur:
quantum ex opposito uere absunt: ac ita intuemur in spe
culo que sunt a tergo: ut si p foramen aspiceremus i re
ctu. Res at pro distantie mo iudicat magna uel pua. Distā
tia uero interpositarū multitudine rerū ac distinctiōe clarita
teq metimur. Est itaq magnitudinis distātieq cognitio
ex itētionibus multis ueluti quadā rōcinatione nature in
sēsu collecta. ppea circa ipsas fallimur sepe. qā nō sētiūt
uere/neq ppria intētiōe/sed naturali quadā cōiectatione
iudicāt. Iccirco i speculo plano ob distātie simulationem
res eq magne uidēt/atq per pietē inspecte pforatū. nec i
ipō minorant spēs sicut i gibboso/ qd nō minus distātiā
ostēdit. Sed cū dixerī spēs lucere ac i orbē ubiq diffūdi:
qritur quā ob cām imagines speculares nō faciāt idē/ ac
undecūq non aspiciātur. Dicendū q spargunt et ipē p
torū. sed nusq tā ualide q in similiū angulorū flexu/i quo
nō minus lucent: q si p speculū recte trāsirēt. Reliq spēs
debiliores sūt: et nō cōspiciūtur/ quoniā oculus ad eas ac
cedēs/iuenit ibi lucidiores aliarū rerū spēs/ab āgulis ui
sualibus assurgētes. Imbecilles uero a potentioribus op
primi ppriis calamitatibus expimur. Preterea/quoniam
dum mouemur: ipse quoque imagines in speculo conti
nue mouentur: eademque imago non eodem apparet lo
co: et quia non format oculus imagines in speculo: sed
aspicit formatas atque reflexas modo iam dicto: necesse
est imaginem quanuis unius rei non esse unam. sed ali
am alii continue succedentem. Quapropter inquisitione
dignum puto/quo pacto linea lineae possit continuari uel
iūgi. quod idē fieret motis basibus spērū i medio pducta
rū. In huius at dubitatiōis solutiōe ueli et alios laborare
mecū: Solui tamē i speculo pōt. sed i basibus aut spēbus
mediis ut arbitror nullo modo. Non igit ex aspectuiis.

rationibus credende /immo potius negande species me
diane sunt. Nulla etiam ratio est/immo maxime contra
rationem quod medie non uideantur/uise in extremis.
et cum materialiter in subiecto sint: oculumq; materiali
ter afficiant/ita ut conspicue fiant: quod in medio sint mi
nus materiales /iterrupta uia ordineq; nature/que materi
alia pducere ad imaterialē aīe notitiam uolens /p singulas
potētias quasi gradus et pausatōes /materie sarcinā pau
latim minuit et deponit. Immutari aut ualde materialiter
oculū /fit manifestū /sole intētissime /quo ad possumus in
specto /a quo ad parietem conuersi uidemus ueluti rubeā
rotam /uel alterius coloris . et clausis oculis lucidum aliqd
remanisse in oculo sentitur. et a foris intrantes domum
male cernimus /lucidiore oculo facto / q̄ que uidenda. Et
quicquid ante oculos celerrime agitur: aut apparet mul
ta: aut continuum sue similitudinis efficere tractum /pre
sertim si sit lucens. Fit hoc quoniam inherent similitudi
nes /aut saltem communior lux oculō /et immorantur. cū
in medio si sit: lux transeat in momento /et instantia duō
aut puncta /una species non attingat. Quibus signis ma
nifestum oculum non uidere /nisi uideat se ipsum. Nō
solum autem rationi consentaneum non uidetur ab im
materiali medio materialiter oculum moueri: sed et per
alio: um sensuum similitudinē /quam etiam Aristoteles
induxit /cum probare uisionis medium tentauit: intelli
gi potest / in nullo medio intentiones esse minus materia
liter q̄ in sensu. Et de odoratu gustu et tactu est pene ma
nifestū. Circa auditū at quomō se hēat uisui cōformiter
dices ifra. Qd si dixeris eē spēs imedio saltē sola potētia
i oculo at pfectiōe: cupio doceri q̄ et q̄lis sit ista potētia. et
quo formate i oculo pficiat. Verūtamē loq̄re ut libet /qd
eē tu dicis i potētia: ego dico nō eē. et quod pfici tu dicis
ego dico fieri. Nō minus erit oposū tue rōnē sētētie red
dere quā mee. Sed rectius meo iudicio negat q̄ affirma
tur eē quod sēsu nō deprehēdit /et cōtra rationē pugnat.

Et quanuis a medio ille imaginarie pyramides absint: ta-
men ad atomū contrahi spēs in oculo necessarium uiderē
pp lineas coeuntes ut dictum est. Nō. n. sistitur species
in oculi extremo: quoniā natura diaphana digreditibus
pater. Nec forsan aliter deprehenderentur magnitudi-
nes rerū. Vtitur. n. oculus imagine ad proportionē. quē
admodū qui aspectu longinqua metiuntur: rectas lineas
traiciūt per rem aliquā paruā oculo propinquā. que ratio
omio cōlistere nequiret / nisi uisio terminetur ad pūctū.
Nō etiā cognosceretur unitas aut integritas rerum nisi
extremities colligerentur i unū. Vna. n. extremitate cō-
siderata: altero ex latere interminatus esset aspectus. et
utraq; considerata seorsum: esset diuisus. ueluti manu ta-
bella ue directa inter oculos: res apparet gemina si pua
sit/et ab utroq; oculo conspecta seorsum/aut si maior sit:
diuisa/neutro oculo utrunq; latus aspiciente. Est etiā na-
turali dispositioni cōueniēs ut spēs que sine materia sūt
in sensum interiorem profecture deponāt simul quāntita-
tem et lucē. Et certe nullatenus terminari lux potuit me-
lius q̄ in se ipsa/presertim quia sit collecta lucidior/spati-
isq; decrescens/uirtute augetur. Terminari at alicubi ne-
cessarium/ut sit aliquis lucēdi finis. et ad latitudinē sisti
impossibile. Nā si ulteriorem spēm non gigneret: uisioi
non prodesset. gignere uero spēm nō extensam latitudo
nō posset. extensa at species materiali qualitate non care-
ret: ut aliquid esset extensum. Sed luce dimissa/quā aliā
qualitatem acquireret/quam secum a priori nō deferret?
Ad punctum uero contracta spēs/nō consumitur/ sed cō-
sumatur. et qualitatem priorem perficit/non perdit. ut ex
inde secunda spēs imaterialis sine qualitate/ac extēsiōne
oriatur. Fieri id citra interiorem sensū oportet/siquidē i
ipso itentiones nō sunt lucide neq; dulces neq; late. Nō
fit autē i bifurcatione opticoꝝ. uno eni oculo clauso res
interminata latere cerneretur uno/nulla ab altero oculo
progressa linea cōcludēte absoluenteq; pyramidis conū.

Et manifeste docet intuitus a tabella inter oculos directa
ut dixi diuisus / spēs i oculo perfici: ac exinde nullū com
plementū adipisci. siquidē latera duo que oculus uterq;
nō aspiciunt nisi q̄ uniunt. Quoniam uero spēs i oculo a la
titudine ad punctū ego etiā deduco: cauendū/imo docen
dū/q̄ nulla me impossibilia secuntur. Infinite me aut ul
le spēs mediane / earū ue coni aut orbes / aut penetratio
nes aut radii / et quecūq; obieci: nō impediūt / qui oēs tol
lo / et in oculo primū formari dico / ab objectaq; luce effici
similē in oculo / ac resultare: ut supra dixi lucē. Cūq; sit
oculi diaphana pupilla: efficitur ē specularis: ut spēs fo
ris ostendat / et introrsum mittat. qua fortasse rōne siue si
militudine monemur / spēs i aere medio nō esse. quoniā
si essent: ex aliqua oppositione uiderentur / ut in oculo et
transparente uitro. Nō sunt at in medio: q̄a oportet lucē
terminari ad aliquā supficiē lucis eiusdē uel similis capa
cem / atq; redhibetricē / ubi sui similitudinē formet / exp̄ssā
atq; distinctā / propter recipiētis aptitudinē / et conspicuā /
quoniā supficialis lux uisibilis ē. et nihilominus ad inte
riora penetrat: hoc est: successiue illuminat oculi diapha
nū pp aqueam densitatatē. ueluti nubes aqua et uitrū lu
cescūt pp solē. Et quāuis cōspicabiliū reflexio spērū ni
hil uisioni p̄sit: tamē pupille diaphanū ab ipsis nō imuta
ret: nisi fieret materialis impressio oculi supremū uisibi
liter colorās / et similitudines intrōmittēs / spatio iugiter
ad punctū usq; deficientes / claritate p̄ficientes. subinde
spēs imateriales secunde fiunt: que sunt spēs anteceden
tium spetierum: ac ut ita dicam exempla exemplorum.
Quod aut dico / lucem terminari et species penetrare:
transumptiue propter expressionem usurpo / mathemati
co more. Non enī protēduntur / aut refringūtur / aut ter
minantur / et quicquid tale dicitur / lux et splendor et spe
cies. sed ubi apparēt et sentiunt ibi fiūt. Itaq; si neq; lu
men neq; spēs ulle uisibiles i medio sūt: fateri cogimur
Visionis mediū eē nihil. nec opus esse medio ad uidēdū

ci

et uisibile impositum uisui uideri. Inditio ē/ quod si clausis oculis nō aut compressis/ ad solem cōuertaris: lucidū aliquod uidebis/ et opposita remotaq; manu: umbram et splendorē. et mane cū euigilamus oculos perfricātes ceruimus ueluti scintillas aut momentaneos radios micare qui lucidi sunt humores/ somniq; reliquie oculis herētes. Et speculo ad oculum quantum fieri pōt applicato imagines clarissime elucent. CrySTALLUS etiam ut dicitur/ ac uitrum impositum oculo uidetur. Si neges colorem uideri palpebrarum et crySTALLI: sed uideri dicas solū claritatem quandā: aut spēs remotarum rerum: scito me non id agere nūc: ut ostendam uisibiles eē sine medio colores. sed uisibile simpliciter posse immediate uideri. Simpliciter autē uisibile lucidū est. et tunc lucida palpebra et crySTALLUS est. Nō enim species lucis aut coloris p palpebram crySTALLUMq; ueluti per diaphanū ad oculum tendūt: cum monstratum sit: neq; lumen neq; spēs i diaphano esse/ nisi denso/ quod fit per se uisibile luce concepta. et hoc est i palpebra manifestum. CrySTALLUS aut et uitrum afferūt dubitationem: cōtingit enī per ipsa uideri similitudines aliarum rerū. Sed cum fit hoc: rationem diaphani habēt et ipsa non uidentur. Si aut illuminantur: amittunt diaphanitatem / et assumunt uisibilitatem. fitq; manifestum quod uisibile tāgens oculum uidetur. Impositus autem oculo color non uidetur: quoniam illuminari nō potest. Sed si haberet intra se lucem: uideretur sicut colbratum uitrum et palpebra: quia lux in ipsis est. nec est inuisibilis tangens oculum color. Nō igitur uniuersaliter uerum/ quod sensibile sensum tangens nō sentitur. Immo potius uniuersaliter uerū / quod sensibile si sensum tangeret: sentiretur. Nam si omnium sensuum in quantum sensus una ratio est: et sensibiliū eodē modo: sensus aut aliquis sentit sensibile proprium immediatū : oportet ceteros quoq; sensus sensibile propriū sentire posse immediate. Et quemadmodum lucentia dum oculum tangunt

uidentur: quia in se ipsis habent lucem: que est causa ui-
dendi: sic et sonantia auditui imposita/ si haberet sonum
in se ipsis: necesse esset audiri. Nā si hoc/ sensibile est: et
illud sentiens/ et utrūq; per se: hoc est: si sensibile est ef-
fectiuū spērū. dūmodo natura assit receptiua: sensus au-
tem receptiuus: et magis fortasse q̄ medium/ quod est/ ut
uis/ propter ipsum: nō est causa/ cur sensibile in sensum
nō c̄que bene aut melius q̄ in medium spēs immittat. et
quicquid interueniret mediū: potius impedimēto q̄ adiu-
mēto esset. Sed fortasse nō negas/ sensibilia motura sen-
sum si hererent. sed affirmas i re sic eē/ quod sensibilia si
ne medio non efficiunt sensationem. Respondeo non in
omnibus uerificari. Et si uerificaretur: inefficax tamen
eēt apud Aristotelem illa uniuersalis inductio/ ad probā-
dum quod uisio fieri nisi per medium nō pōt. quandoquē
dē ex accidenti exterioriq; causa prouenit/ non ex uisibi-
lis/ aut uisui natura. De sono quoque similiter dicendū/
quod per accidens ex medio auditur. Quia cum sonora
corpora ab auditu seiuncta sint: esseq; in aure nō possint
fecit aerem natura: per quem sonus ad aurem: perueni-
ret. Non dico autem sonum in medio esse. Immo potius
non esse. sed quendam in aere fieri motum: qui ad auris
cauum pertingens/ et inclusum audituiq; conterminum
aerem pulsans efficit sonum. Equiperatur enim aliquid
in aure oculi diaphano: ut sicut in hoc efficiuntur uisibi-
lum forme: sic in illo audibilium intentiones. Ideo cum
non audiamus sonum ubique circa nos: idest circūstan-
tem aerem sonare totum: tamen quocunque moueamur
habemus in aure sonum. Ex quo deprehenditur/ in au-
re fieri: q̄ in medio nō erat. Sonātia at corpora/ illa uide-
licet a q̄bus sonus ē/ sonora fieri cū tāgūt: hoc ē in ipsis
uel saltē ex ipsis p̄deuntē in extremo formari sonū: inde
sciri pōt/ q̄ s̄esus omnes intētiōe p̄ma i extimo recepta:
sensibili similes aliquo modo conformesq; sunt/ et q̄a so-
ni fiunt differentes/ non solum ex sonantium figura/ sed

ex materia et crassitudine. Aliter enī sonāt fistule plum-
bee q̄ lignee/et cāpana tenuis q̄ corpulenta. Sonora igit̄
cū sint et audibilia/audientis q̄ potentie/ si tangerēt per
se motiua: alterā naturā /per audibilitatem idest sonum/
nō mouebūt nō habentē auri similē dispositionē. Ideo q̄
a sonantibus per mediū nō progreditur sonus. q̄a ab au-
dibili nō audiens non mouet̄. Similiter nec intēiones
si sunt audibiles. Inaudibiles uero nihil profunt. Debe-
re nt ēt intentiones i momento ad auditū peruenire. quo-
niā imateriale:hoc est:quod materiā nō afficit:ipsiq̄ nō
inheret :a materia remorari nō pōt. Oporteret et infini-
tas actu in medio eē /in puncto q̄ cōsistere/siquidē i pun-
cto quolibet fit auditio/aure utcūq̄ uersa. Verbi gratia/si
linee tres mutuo se ad angulos rectos uno i pūcto secēt:
efficiantq̄ tres cruces/omnē extensionē corporeā metiē-
tes quauis linearū trium/ac i quouis puncto superficiem
organi diuariance:fit auditio integra et pfecta. Cōsiste-
rent igitur intentiones i puncto. et amota aure similiter.
nō enī efficit auris intentiones medianas. Ideo eēnt infi-
nite actu/qđ an sit possibile/ignoro /et idiuisibiles admo-
dū puncti/quod eē impossibile credo. Caret enī positiōe
uox. eius q̄ magnitudo nō opponit̄ puncto. neq̄ superfi-
cie/uel linea finit̄. In extenso at̄ per accidēs nō inuenit̄
indiuisibile p se. Nā quāuis i sonante sit habēte magni-
tudinē sonus:nō tamē dicitur habere longitudinē cubiti
et crassitudinē quatuor digitorum:sicut neq̄ magnus ca-
lor/q̄ tota estate sit /aut ppetua celi ptractus plaga. Nec
est ulla dispositio mediū sonū aut intentiones ad atomū
deducens:sicut dixi de spēbus i oculo. nec afficeret orga-
nū materiale cōtactus in pūcto mathematicus et secūdū
cogitationem existens. In toto uero medio una intentio
non est /sicut unus in toto sonante integer sonus:ita qđ
in parte pars/et in puncto nihil. nam partes minores mi-
nus habent soni usque ad inaudibile. Hoc autem in me-
dio nō fit. neq̄ minus audit auris arcta q̄ ampla. Neque

simul soni ac intentiones sunt. ne forte dicas per alterum
moueri mediū/p alterū auditū. nā si neutrum potest inesse
medio: nec ambo. Et si tuū uis tenere ppositū/in simili
tudineq; persistere uisui: sicut non simul spēs et color:
sic nō erūt intētio et sonus. Si moueret āt sonus mediū
et nō auditū: sonus nō eēt. Intentiones quoq; identidem
si facerēt: nil pdesent. et audibiles soni inaudibiles intē
tiones eē nō debēt. Nec ambo simul mouēt mediū et sen
sum/uno faciente satis. Nec ideo sonus aut intētio i aere
credenda: qā tollit a uēto. nā sicut egēt uidēda diaphano
claro: q̄q; nō sint intētiōes i ipso: sic audiēda egere possūt
aere trāq̄llo. Nec ēt quia fit reflexio per echon. similior
est. n. loquenti q̄ audiēti talē indicās aeris collisionē ad
pietē/ qualis i loquētis ore. His de causis et aliis omittē
dis nūc/existimo tuas istas mediastinas intētiōes/q̄ meo
iudicio fingunt potius q̄ existunt: eē nihil/et i auditu pri
mū/quēadmodū et i uisu intētiōes fieri. Appello āt nūc
auditū aurē/sicut oculū dixi uisū. Nō tamē de sono ē in
medio nihil/et auditui mediū/sicut uisui i nullo famulaf
Ventus nanq; nō solū uoces aufert: uerū et i aliā regio
nē defert. Aer āt caliginosus /etsi rē cōspici nō finit: ali
bi tamē apparere non facit. Quā ob rē uerisimile imo et
necessariū uidet/ cōtinuatū aliquē a sonante usq; i aurē
fieri ac propriū motū/quo impulsus/itēq; impellens auri
cognatus aer auditū /excitat sonū. Nā si uno mō/unaq;
a causa fit sonus: ut oēs i unā contrahantur soni rōnē/et
pcussa corpora sonū reddūt: oportet et auditū a pcussioē
concipere. In nullo enim differre uidetur: nisi quod a so
nantibus mouetur aer /et e contra auris ab ipso. Auget
autem et concinnat sonum cōcussio et tremitus corporis
percussī. quod fit maxime cum pendet /ac exile est: quia
quantitur et tremit. Si queras an i percutiente fiat sonus:
dico quod si effectio agentis est in passo: percussum per
se sonat. percutiens autē per accidens si tale est ut possit
resonare sicut et repelli uelut i cāpana, tacta uero cithara

nō fit penna sonora aut unguis. Quod autem percussio
nē dico/non proprie loquor. non enim a percussione tan
tum/et secundū q̄ talis/sed et per alium motū soni fiunt
scilicet per tractum et confricationē absque pulsu. sicut
ab arcu lyre/digitoq̄ super tabula etiam lente et modera
te ducto. qua ratione/ut arbitror/uenti fremunt/sonantq̄
buccine et tube spiritu uehementi uerius defricate q̄ per
cussē. Et in aure fortasse fit uterque motus/defricationis
scilicet per meatum/ et percussionis ubi terminatur mo
tus. Ideo nō incongrue porum auris uocamus lingua se
nēsi buccinellam/quod sicut buccina impulso aere sono
ra fiat. Quare communius aliquid erit causa sonandi. Id
autē uidetur motio cum tactu. sed non est hoc. Ictus enī
non motio. sed finis. Quid igitur? Querendum ne ali
quid motui ac ictui cōmune? nō. quoniā actui defectuiq̄
cōmune nihil. hec autē uel talia sunt uel tali modo se ha
bēt. Erit igitur fortasse finis motionis cum tactu. sic enī
uidetur conuenire et ictui et defricationi: quoniam i quo
libet instanti finis est preterite motionis/sicut quodlibet
punctum est terminus digressionis. Sed hoc quoque nō
est uerum. Ex accidenti fit enim /ut sonum precedat mo
tus. ut arcu stante super lyra incohantur simul motus et
sonus/sed neque initium motionis est. quoniam ictus /ut
dixi/finis aut cū fine est. Cum igitur i principio motus
et in fine excitetur sonus: momentaneum aliquid est cau
sa ipsius. Quoniam uero aliquo tangente fit semper: ui
detur utique tactus momentaneus causa sonandi. A mo
tu autem est per accidens /ut qui adest/et non inest. Non
inest quidem ipsi tacto et sonati. cui uero inest: uidelicet
tangenti: accidit ut sonet. Tamē sine motu nō fit sonus/
aut precedente aut comitante. et illo quidem non nimis
tardo aut lento/et cum tactu nō leui. Magnam uero uide
tur afferre dubitationē /q̄ caua et inania solidis plenisque
sonantiora sunt: sicut antra dolia campane ac musica ūa
sa: ut puta cithara et lyra: q̄ uehemētius personant atque

suauius q̄ tabella cordis alligatis. Ex quo creditur aer cō-
 clusus effici sonorus. Sed e cōtrario querēdū /quare ma-
 gis recipiat cōcipiat ue sonū aer cohercitus q̄ liber/sonā-
 tiorq̄ sit intus caua lyra q̄ solida foris/si aeris natura est
 eadē utrinq̄. Dicā ego qđ sētio. tu teneto qđ libet. Lyra
 solida nō cōcūteretur et tremere sicut crasse tabule:que
 ideo nō sonāt. Caua ēt magna superficie modicū aerem
 circūdant:quē possunt uehēmētius mouere. et nō disper-
 git: sed colligitur motus. et intus pcutitur aer/et fortasse
 cōcipit sonū/nō ut mediū sed ut sonans et pcussū. et pcuti-
 tur pp reiectionē. motusq̄ plures inde pgressi sonū effici-
 unt cōtēperatū ueluti cōcentū /examinis mō rebōbantis
 in alueari. Eodē se mō hēt auri: q̄ percussa leuissime ma-
 gnū cōcipit sonū utpote primariū nature instrumētū ad
 hoc efficiēdū. Vnde re aliqua pua i aure dimota : magnū
 audimus crepitū. et dormiētes quasi a uehementi aliquo
 clamore excitamur. sicut pilus ante oculū de repēte inspe-
 ctus/uidet res aliqua magna et remota. quo ēt mō male-
 fici nōnūquā illudūt sensibus humanis. Ego quoq̄ post
 aurē grauissime passus /cū de p̄fundo ulcere apostema
 durissimū paulatim uelleretur. sentiebā stridorem ueluti
 scissi pāni : qui utique fiebat in carne auditum contigen-
 te. Non est itaque uerum non sentiri audibile tangens
 auditum/sed ut tangat rarissime euenire. Ideo untur ae-
 re ad mouendum/sicut plerunq̄ impellimus conto/quod
 attingere non possumus manu. Ceteri quoque sensus
 mouentur non ab intentionibus in medio receptis /sed a
 medio materialiter immutato/ipsiq̄ sensibili assimilato.
 Et ut de tactu loquamur prius. Que ratio ut non calefiat
 cutis calidam rem tangens? immo impossibile et cōtra-
 rationem. Ipsa tamen caloris intentio non necessario
 semper fit immediate post cutem. Ipsa nanq̄ uehemen-
 ter calefacta neruus calefiat. Non sunt autem simul qua-
 litas materialis ac intētio ipsius. Ideo nō uidetur esse de-
 terminata pars carnis ad calorem et frigus sentiendum.

c iiii

Sed repugnare putabitur / q̄ sensim deficiens / et non abrupte terminatus calor eque uehementes intentiones gignere deberet magnus et paruus / et pariter sentiri. Sed fortassis ē sensatior quāto interior caro. qđ noscitur in uulneribus pfundis / et doloribus intestinis. Asperū at̄ et leue forsan post cutē statim / semp̄ inferūt sensum / nihil tamen imittendo. Nā acuta re aliqua / aut aspera premēte cutis mollis et tenuis facile cedit. sentitq̄ tactus nō ueluti p̄ clipeū / sed uerius ueluti clipeum / q̄ percutitur et pcutit simul. Ideo ī instanti pūgimur et sentimus. nō at̄ calefcimus eodē mō. Ipsū itaq̄ mediū sensibile fit. i. cutis q̄ posita ē ad custodiam / ut saluet̄ sensus. Nudatus at̄ cute an sentiat ignorō. sed si nō sentit: dolor id efficit / sensitiuiq̄ rō corrupta. Tamē q̄s dixerit acū in superficie sentiri et infixā nō sentiri? Spinā in pede quiescentes nō sentimus. ambulādo uero / q̄a premimus: dolemus. Est tamē doloris sensus equiuoce. q̄a nō p̄ aliquā sensibiliū intentionē. Et certe calor defecta cute plus fētit̄. Lingua etiā sapore inficit̄. unde tardius sentitur calore sapor. p̄bantesq̄ uina et opsonia cū mora degustamus. Odor uero quomō materialiter et absq̄ intentionē mediū imuter: magis ignorat̄. sed de aliis quod ē inductū: ī ipso quoq̄ credulitatē / imo necessitatē affert: si eodē mō patitur odoratus secūdū q̄ ē sensus. Verūtamen si nil excogitare possumus aliud q̄ intentiones: audire uelim an existimes ab intentionibus aerē pestilentē reddi: cū nō solū contagia / sed et lōginqua uenena spirēt letales morbos. Est res odorata ueluti fermentū / qđ cū sit modicū: totā massā corrūpit. Accurrunt et q̄ sunt generis eiusdē p̄ aerē sparsa coadunaturq̄ similibus. de qua rōne tota exemplatius aliquid forsan alias dicetur. Odoratus igitur et gustus et tactus nō per medium / sed ipsum sentiunt mediū: quod fit sensibile per se / et oīo simile mouēti primo. Visui quoq̄ quis mediū interueniat: nihil tamen iuuat: ut dictum ē. Auditus uero mediū quidem utitur / non quia intentiones ad

aurem deferat/sed quoniam in ipsa per agitationem for
mat. Et certe naturali dispositioni non congruit/ut tactus
sensuū/materialissimus mediū hēat de corpore et aiatū/
ipsiq; sensitivo admodū simile/utq; sentiat cui parū deest
uisus at ceteris abstractior/aieq; similior mediū hēat in
aiatum et extra corpus/ab ipsiusq; rōne ualde recedēs.
Itaq; recte cōsiderantibus manifestum fiet/q; ficut ad ta
ctum et gustū cutis: ita se hēt oculi diaphanū ad uisū. cō
proportionātur enī oēs sensus/hoc est organa/in quibus
primo post materiales qualitates intēiones fiunt. Habet
igitur unusquisq; aliquid i corpore/a quo ptegitur/ quod
ipsum materialiter imutatur. sicut dixi q; sole intētissime
inspecto: uidetur lux i oculo relictā. Ideo lux multa uisū
perimit. Materialis enī qualitas est/calorē gignēs/prefer
tim i corpore fulgēt/ut calescunt oculi igne diutius ispe
cto. Facile at liquatur humor oculi. credibile est enī esse
tenuem cōplexionē et solubilem i qua uisus cōsistit. Ab
intētionibus at/hoc est ab imateriali materiale posse ledi/
nō uidetur credēdū. Lux uero i oculo ut dictum ē relictā
uidetur quidē/nō ab oculo. nō enī se ipsū aut lucē suā ue
re sētit. Sed ab iteriori cōspicitur sēsū/lux ipsi tanq; dēso
diaphano iherēs. idē oportet i odoratu fieri/et i aure aliqd
pulsatū aeris cōmotiōe fit sonorū. Et quāuis unus est cō
tinuus i oī aere motus. et i parte pars: nō tamē idē cōseq
tur quod opposui de intētionē soni/quia pars non minori
uehemētia mouet: sicut non minus celeriter/imo fortasse
celerius per foramē q; per fenestrā ingredit̃ uētus. Et qā
moti pars aeris non efficit in aure soni partem /sed inte
grum sonum. Si queras/quomodo possit illa cōmotio tā
longe progredi continuitate retenta: presertim cū multe
sint in medio generis eiusdem motiones. Ego rursū que
ro/ qua ratione auditus aduertat /qua de regione/a quāta
ue distantia adueniat sonus. Aut opinioni fauebis/ut cre
do mee. aut negabis omnium rerum causā sciri posse.
Immo cum Socrate fateberis q; scire nostrum nihil ē!

et hoc uerissime scire nos / q̄ nihil scimus. Ecce que ab
Aristotele de uisu sensibusq̄ aliis tradita/per ānosq̄ mil
le octingentos a tot milibus philosophorum qui opinabā
tur se scire/credita fuere: ego me existimo necessariis ar
gumentis ratiōibusq̄ manifestis improbasse. fieri potest
et facile potest / ut alter quispiam errores deprehēdat me
os/et nescisse me probet quod uerissime arbitror me sci
re. Nonne plerunq̄ nostra corrigimus errata nosmetip
si? et in iis que credidimus uera: falsitatē agnoscimus aut
ingenii exercitatione/aut rerum experiētia edocti. Quis
in disciplinis uel in actionibus ita sentit senex/ut iunior?
Sepenumero dicimus nunc cognoscere nos/quia nostre
pristine cogitationes quasi somnia fuere. Et uere mihi ui
dentur hominum cogitationes parum a sōniis abesse / in
tā multis fallimur: que clarissime nosse arbitramur. Cre
do omnibus euenire/ut optata uel formidanda somniātes
reputent/ne forte sint somnia: ampliusq̄ cogitantes dicāt
se cognoscere/q̄ certe uigilāt: q̄q̄ per somnium talia nō
uident. Ego uero aliquando somnians ulterius etiam co
gitatione progressus dicebam/uide quantum distet a dor
miendo uigilare: Nam dormiens falso sibi uidetur uigi
lare. uigilans autem se cognoscit uere uigilare/et falsum
fuisse/quod per somnium uidebatur uerum. Ecce postq̄
euigilaui: cognosco falsum quod paulo ante existimabā
uerum. Quia et sui ipsius et dormitionis iudex uigilatio
est. Hec autem omnia somnians mente agitabam: Quid
tunc uelabat oculum mentis/ut cum esset in cogitando tā
uigil in diiudicando tantum dormitaret? Ita quanquā ui
gilantes certissime scimus quia uigilamus/sumus tamen
ad multa soporati/que uigilantissime cernere putamus.
Postea ueritate inspecta intelligimus nos dormitauisse.
Multum quippe ueritas latet/tenuique discrimine nōnūq̄
secernitur a falso. Et quemadmodum sagitta uel minimū
declinans longe multum abit a signo: sic a uero si paulū
initio discedimus: ex inde per deuias ambages oberra

mus. Sic ego facile possum a re minima falli / que cogni-
ta melius superiorem disputationem fuditus evertat quam
uis argumentis mihi uideatur constantissimis munita. Pro-
inde si sum deceptus / gratias habeo docenti meliora. Nam
sicut ego non in reprehensionem maiorum scribo: non enim
pugno cum mortuis / sic non me / sed errorem meum re-
prehensum arbitrabor. Nunc ad disputationem redeun-
dum. Conclufum est nullum sensum secundum sui rati-
onem medio egere. Intentionesque omnes non in medio
sed in organis primum deformari. Si autem organa et
obiecta / ut puta coloratum et sonans non unius complexi-
onis rationisque sunt / nec omnino qualitatum similium ca-
paces. Ideo cum sensibilis sit color et sonus in sensu: non
est utique sensibilis in obiecto / neque proprie / sed equiuo-
ce aut per analogiam sonus et color. Quia proprium co-
loris est uideri posse. si uero desit oculus: species coloris
nunc est. Recte igitur antiqui ab Aristotele non recte re-
prehensi dixere / sine sensu sensibile non esse. Prestant
enim sensibilibus sensus / ut sensibilia fiant. Nec dico se-
su deficiente remanere sensibile potentia / licet non actu
quod Aristoteli placet. Non est enim color in se ipso ta-
lis / ut possit uideri / et sonus audiri. Neque sicut lignum
etiam si desit ignis ustibile: sic lucidum uisibile sine ui-
su: In uisiva enim potentia sola uisibiles intentiones
fiunt. Ideo nec in oculo species sunt uere uisibiles. quia
non patitur a uisibili non uidens / neque uere intentio-
nes immo potius materiales forme sunt / materiam qua-
lificantes. intentiones autem materiale nihil habent. Nam
cur intentiones dicuntur et non qualitates? Intentioes
enim necessario sunt quales in medio creduntur indiui-
sibiles scilicet medium non afficientes et ad inuicem
non officientes. Eiusmodi autem in oculi centro existere oportet
ubi primo intentiones fiunt. licet ibi quoque uisibiles non sint /
quia citra communem sensum nihil sentit. Et forsan non creatur
in oculi centro aut per opticos aliqua intentio procedit, sed

exoritur in sensu : sicut presente sole nascitur in pariete
lumen per medium non procedens . et pp hoc in opticorū
cōpito nō miscentur intēiones / sicut nec i foramine plu
riū cādelarū lumen . Nō repugnant hec aut supius dictis
q lux est per se uisibilis / et primo . Tūc enī querebat qd
esset oculi obiectū / et fons ut ita dicā . primarū spērū . nūc
aut quid proprie et uere pficiat uisū . Sicut autē nō sentit
oculus lucē qua afficitur : sic neq calorē manus . quis sen
tiatur q est ibi calor / eque cōpensata uice nature / q sicut
calorē sentiens aia non calet : ita caro calorē calida nō sē
tit . Quoniam autem non sentit oculus : neq sentit omio
q sentiatur . quāq etiā si esset i eo sensus : nō tamē sentiret
se sentire . quod et de interiori sensu affirmari licet . Nam
cū dicimus sentire nos quia uidemus et audimus . aut p
prie loquimur / aut trāslatiue . Si proprie sentimus nos ui
dere illud est / ipsā uidere uisionē / hoc est / ipsū uidere . Vi
sionisq uisio i oculo ē . Oculi enī sēsatio uisio est . Quod
si uisionis uisio uere proprieq uisio ac sēsatio est . quo
niā locuti pprie sumus : oportet utiq geminū esse uidēdi
sensum . Duo sunt enī obiecta / cū in unā rōnē cōuenire /
aut uno modo mouere sensum nequeant species uisibiles
ac uisio specierum . Geminati autē sensus fiēt decē . Pre
terea si suam sentit oculus sēsationem : uidetur esse per
fectio et complementum uisionis . Ne forte uidens et nō
sentiens se uidere : nō animaduertēret se uidere . Sed hec
quoq secunda sēsatio tertia egebit / ut sit animaduersio
illius animaduersionis . aliter nō esset uisio cōpleta . opus
autem erit et quarta / et deinceps : et nunquam poterit ui
sio compleri . Ideo nec oculus / nec ullus sensus exter
nus / aut internus sēt se sēire . Nā q erit itetio auditionis
ut p illā auditio audiatur / Oculi obiectū lucidū est : lucet
ergo uisio si uidetur . Si at per methaphorā et similitudi
nem dicitur oculū sentire q sentit : nō expedit p huiusce
modi philosophari uerba . Decipior . n . dū nescio ueram
alicuius rei proprietatem nō uere ad alteram transferri :

Quid est. n. sensū sentire q̄ sentiat? nisi cognoscere ad
uertere et scire. quod ē falsū manifeste/ cū nō cognoscāt
bruta agere seu pati se quicq̄/ idq̄ iudicet solus intellectus
Itaq̄ si nō sentit se sentire: pariter nō sentit nō sēire. q̄a
propter habitum noscitur ablatum. et quia nō est memor
oculus specierum aut uisionis. inessent enim. uideretq̄
non uidendo. Ideo nullo modo sentit uisus tenebras/ aut
silentium auditus. neq̄ sciūt bruta/ q̄ in tenebris ambu
lent/ et nihil audiant. sed tantum nō uident/ et nō audiūt.
Neq̄ noscunt lupi q̄ relictis nocturno silentio latibulis
caulis insidiant. Nulla etiā tenebre aut silentii spēs ē q̄
sentiat/ et omnino omniū priuationum. Ea q̄ de causa
figura nō sentitur. quia priuatio/ hoc ē terminus et defici
entia magnitudinis ē/ sicut luminis tenebra/ et ambulādi
status/ et cōticescētia loquēdi. Nō. n. falso dixit apostolus
qd̄ idolū nihil ē i mūdo. cū nō sit idolū // .i. ad cor. viii.
marmor et aurū/ sed figura. sup quo sic inq̄t Augustinus
Deus creauit materiā/ et humana stultitia addidit formā.
Nihil ē igit̄ figura sine diuino uerbo facta. si qd̄ oīa per
ipsū facta sūt et sine ipso factū ē nihil. Factū est at̄ a deo
corpus hoīs figuratū/ nō figura corporis humani. Hec at̄
apostoli sētētia quis aliā heat intelligentiā: hēt et istā. Si
militer numerus ē interruptio cōtinui aut unionis. sicut
quadrato in triāgulos secto. Ideo si dixerit q̄sp̄ia: uidere
se tres aut tria. statim q̄rimus qd̄ tres/ aut qd̄/ seu q̄ tria. Vi
dēs at̄ tres hoīes: ternariū nō uidet. q̄a nō sūt tres hoīes
ternarius. Motus ē aut quietis p̄uatio ē: aut quies motus
si quid sūt. ad quietē. n. sisti ē motus. utputa luminū cur
sus i stagna terminat/ et sicut dies ad noctē. uel a motu p
rūpit̄ q̄es/ sicut cōtinuū a numeraliter p̄tiente. quēadmo
dū a tremoribus q̄escētia terre. Si sentitur autē motus:
quare non sentit̄ sursum et deorsū/ ante et retro? In quibus
uel ad q̄ motus ē. Et si sētitur numerus motus et quies:
quare nō sentitur tempus? si est numerus motus et quie
tis. Respectus et habitudo moti ad circūstans motus est.

et ipsa quidem priuatiua positiuam habitudinem / Vide
licet quietem tollens. Non sentitur autem habitudo. Pre
sertim talis. Ideo fallitur aliquando uisus non discernēs
quid in habitudine non perstet. ut cum uidetur luna cur
rere inter nubes. Littoraque nauigantibus / ac ripe flu
minum retrorsum cedunt. Ut apud Virgilium. Prouehi
mur portu terreque urbesque recedunt. Non igitur
hec aut ullum sensibile commune / uere sensibile
per se est. Nullas enim intentiones habent. Sed accidit
habentibus / ut ita se habeant. Si uero non placet ut sint
priuationes : saltem nihil amplius habent / quam ut sint
modi rerum / et non res. Quod si res et rerum modi uisi
biles sunt : oportet aliquid inesse cōe p quod uideātur.
hoc aut impossibile. nullū. n. genus descendit equaliter i ea.
ut puta i lucē et getē. Propriū itaq; et nō cōe unūquocq;
sensibiliū ē. Queret aut forsitan aliq; / quare nō sentit ocu
lus / aut ullus sensus externus. Et si nullū aīal mēte carēs
sēnt se sentire : qd aut quomō excitabit ipsū ad appetenda
et psequēda que sēnt. Dicēdū q; cū sint intētiōes i oculo
materiales : ipsiq; materie pportionate : solā afficiūt mate
riā / et non aīam. Nā q; quis unū sit ex utraq; suppositū : nō
tamē est una passio utriusq; / sicut ignitū ferrum fabrefit
igne nō fabrefacto. Materia aut neq; sēntiēdi picipiū / neq;
sentiēs est. Oportet igit; intētiōes puriores fieri / et aīe
pportionatas / quarū ipsa sit capax / sicut oculus externarū
spērū / et nō caro. Quonā uero pacto de materiali spirita
le pdeat tam itelligibile credo : q; quomodo uniat; materie
forma / ppriasq; passiones i alterutras mittāt / in quibus hy
postatice unitatis rō consistit. In ipso igitur interiori sen
su / intētiōnū intentiones / imateriales animeq; cōformes
et similes redduntur / uniunturq; cū ipsa sicut forma ma
terie / aut accidētia subiecto. Ex quo aīa non solū illas sen
tit et patit; et afficitur ab eis / sed efficitur similis illis. Ani
ma enim sensitiua non sentiens nihil est actu / sed ueluti
materia sine forma. siquidem perfectio et complementū

ipsius sentire est. Eiusmodi uero informata speciebus
actuque talis effecta/et sentiens a qua parte corporis ita
sit affecta sicut auditus unde ueniat sonus / non tamen
se affectam sentiens/aut aduertens /excitatur desiderio
potiendarum uitandarum ue rerum / quarum in se simi
litudinem habet. Illasque mouet corporis partes / que si
bi deseruiunt/ quibusque uti potest ad res cuiusmodi cō
sequendas. Et hoc quidem sine iudicio/ sine delectu. non
cognoscens ipsa quid agat/ quod sola mens potest/ sed im
pulsu et necessitate nature. Velut in ludis statua lignea
atque uersatilis hasta pulsata statim uertitur et repulsat.
c Vum autem non recipiant uisibiles imagines neque
caro/neque terra/neque lignum. nec extra sensū sint
sensibiles intentiones: non immerito dubitandum an sit
in oculo formatiua eiusmodi similitudinum uirtus. Pre
sertim quia res ipse que oculis cernuntur / eodem in se
ipsis modo ad omnia obiecta se habent. eademque potē
tia eis est/ siue oculus siue paries contraponatur. Vnde
si in pariete ponatur speculum: apparet imago que non
apparebat. Qua de causa existimabit forsan aliquis
imagines illas ab oculo / non tantum recipi: sed etiam
fieri. Quod ita si se habet: oportet in oculo inesse uirtu
tem effectiuam et receptiuam rei unius / et tempore in
uno. Hoc autem esset agere in se ipsum /et aliquid dum
fit aut producitur retorqueri in autorem/ quod non po
test/ sicut motus in animam/et percussio in uirgam. Quā
uis possit in ipso permanere/ sicut lux et calor in sole et
in igne. Non autem per animam species efficit/ quas in
materiam admittit. Remotior enim a sentiendo esset ani
ma quam corpus. Neq; dicendum quod oculus species
quidem non gignit in se ipso sed aliunde genitas uisibi
les reddit. Nam si uideri est recipi: et uisibile est recep
tibile. Oculus autem id efficere extra non potest. Quia
ultra ipsum sua nō progreditur uirtus. Reciperet igitur
receptibiles faceret: essetq; recepte priusq; receptibiles

fierent .et ante q̄ uisibiles redderēt essēt uise. Et de cōi
sensu ac intellectu eadē omnino ratio ē. Nam quomō fa
ceret intellectus intentiones intelligibiles / nisi reciperet
hoc ē / intelligeret eas? Non enī sūt intelligibiles extra ī
tellectum: sicut et sensibile nō extra sensum. Nec agit in
tellectus nisi in se ipso. cum non sit sua uirtus in quo ipē
non ē. Nō enī similiter illustrantur et actu uisibiles fiūt /
a lumine colores et phāta smata ab intellectu. neq̄ similis
aut uera utriusq̄ proportio est. Ostēsū est enī quod ad
presentiam lucis fit in colore lux altera / priori similis et
generis eiusdem: et utraq̄ lux est in subiecto aliquo lucē
te / et utrūq̄ subiectū uere lucet. Sic oporteret phāta sma
intellectus lumine affusū / quod nihil aliud q̄ intelligētia
est intelligens fieri. et phantasma quodlibet unus fieret ī
tellectus. hoc ē una intellectiua substātia / qualis itellectus
agens. et sic proportionaretur itellectus lumini / et phāta s
ma. colori / secundū q̄ uere se hēnt lumen et color. Quā
uis ēt secundū q̄ opinātur de lumine et colore nō possit
esse proportio ad intellectum. Addit enī coloribus lumē /
Detrahit āt phantasmatis intellectus. Non ēt sicut co
lores omnes lumine presēte: sic oia phantasmata ab intel
lectu illustrātur / Sed tantū que / et quādo uolumus cōtem
plari. Neq̄ sup se aut sup colores prouocat oculus lucē /
Excitat ue aliquid ad lucendum. Nec actiuū intellectum
passiuus inuetur. neq̄ se oculus uidet / aut se illuminat lu
men. Demum lumē aut lucēs colores facit uisibiles / non
uidēs. quos si uideret oporteret utiq̄ recipere. Sed quis
dicat intellectum intelligibilia facere phantasmata / non ī
telligendo? aut q̄ alter itelligat beneficio ipsius non itel
ligētis? Certe multo prestātor esset ille materialis passi
uus corruptibilis et caducus ipso imateriali actiuo perpe
tuo et diuino. Si āt intelligēdo facit itelligibile phāta sma
oportet utiq̄ esse receptum et itellectū / ut itelligibile fiat.
Si dicas a lumine colores illuminari uisibilesq̄ fieri nō
receptos: certe nō dices non cōtactos / et si bene cōsideres

etiam cū lucēte secūdum lumē quod ī medio ponis / et se-
cūdum spēs cum oculo cōtinuatos. modoq; simili intelle-
ctus agēs ac materialis / tū phātasie tum adinuicē uniren-
tur. Deinde lucēs aut lumē primo et per se facit colorē
illuminatū in se ipso / qualitatē imparties similē et homo-
geneā sue. Quod at fit ab oculo uisibilis / secūdario facit
et p accidēs. Sic intellectus agēs infundēs lumē suū / qđ
est intelligere / in phantasma / faceret illud intellectū in se
ipso. ab intellectu at materiali intelligibile p accidens et
secūdo. et ab ipso posset nō intelligi / sicut actu color pōt
nō uideri. frustrare q; finis intellectus agentis. et phan-
tasma eēt intellectū / quāuis ī nullo eēt intellectu. Si igit
intelligibile phāasma ī intellectu agēte nō ē: et ī materiali
pōt nō eē: fit ut nullus intellectus necessario sit actu / et se-
cūdum eē completum / si cōplemētum et actus intellectui
est intelligere / qđ per receptionē fit / sicut sentire. His de
causis neq; uera est similitudo luminis et intellectus / nec
extra se faceret intellectus intelligibiles intēiones: sed
recipet eas. et illud ipsū quod faceret patere: quod fieri
ēt ex Aristotelis snia nō pōt. Quam ob cām excogitauit
duos intellectus. Ait. n. Quoniā autē sicut ī oī natura ē
aliquid hoc quidē materia unicuiq; generi / hoc at ē potētia
oīa illa: alterū at cā et factiuū: quod ī faciendo oīa / ut ars
ad materiā substinuit: necesse est in aīa has esse differen-
tias. Et ē intellectus hic qđē talis in quo oīa fieri / ille ue-
ro ī quo omnia facere / sicut habitus quidam / sicut lumē.
Quodā enim modo et lumen facit potētia existētes co-
lores / actu colores. Hec si uera sunt: oportet et medias
inter oculum ac intellectum potētiās habere / similem di-
spositionem. et aliquid esse circa eas / lumini et factiuo in-
tellectui proportionatum. Quod quale / quid sit: silentio
preteriri nō debuit. Cogitandum etiam erat ei / qui dixe-
rat lumen actum diaphani / nunc autem coloris: qđ differē-
tium naturarū idem non est actus / et aliquid proportio-
nari diaphano ī intellectu oportere. Si dicas quod aliter

d i

uel aliud actiuus itelligat q̄ passiuus: eēt itelligibile qd/
aliter q̄ itelligendū: et aliter q̄ itelligi posset: itellige
ret. Si at actiuus solū preparat nō itelligēdo: nō ē itelle
ctus. neq̄ pōt itelligibile facere/ignorando qd faciat. Illa
uero preparatio qualis esset/et quid efficiendo: sic prepa
raret intellectus/fuisset operepreiū docere. Intentiones
etiā oportet eē imateriales/ut eas recipiat actiuus/qui cū
sit imaterialis immixtus et diuinus: materialitati nō pōt
admisceri. Si at imateriales sunt: qd opus ē actiuo? Cur
passiuus nō recipit eas per se primo? Si at imateriales ac
itelligibiles facit simul et recipit: quēadmodū lumē /ut
opinaris/colores uisibiles reddit/et eorū spēs admittit:
cur nō idē faciat materialis intellectus? Querendum ē
uter alterū moueat/et qd antea mouerit ipsū ad cogitādū
et que te impossibilia coarctent/ipse pspicies. Postremo
cognitionis initiū ab exterioribus sumente/ ac per sēsus
intromittente natura/ priori notitia per se ipsam gignēte
sequentē: credendū similē pgressum eundēq̄ tenorē ser
uari usq̄ i intellectū /nec in phātasia deficere/et ulterius
nō posse pficere /nisi iuuēt exterior uirtus: q̄ quomō aut
cur id faciat: ignorat. Quapropter illa ut opinor cōstare
similitudo nō pōt. Nā etsi nihil magis itelligētie ppor
tionetur q̄ uisio et lux: nō uere tamē rei natura /plenēq̄
dinoscit /nisi per magis accōmodatas et proprias locutio
nes exprimat. Audiens enī phantasmata illuminari ab
intellectu/et actu fieri/quēadmodū a lumē colores: et ni
hil doceor/et nō parū decipior. Decipior quidē /q̄ existi
mē aliquā ab intellectu progredi exireq̄ uirtutē: ut puta
splendorē aut lucem/sicut lumē a sole/aut saltē extra itel
lectum sicut extra solem illuminationem fieri. et tamen
utrunq̄ impossibile monstratū est. Nihil autem doceor:
quoniam quo pacto colores uisibiles fiāt/ideo et nosco.
scilicet quia recipiunt a lumine claritatem: que cuiusmo
di sit: et sensu capio et mente. Phātasmata uero qualiter
ad actum redigantur: qualia ue fuerint aut fiant: et quid

illis addat uel adimat lumen: et ipsū lumen quid aut qua
le sit: nec ego uideo/ nec ipse/ quantū intelligo: Aristote
les monstrat. Ex ipsius enī uerbis/ ut uerū fatear/ excu
pere nil scio. Siquid enī usquam difficile incidit et obscu
rum: tam breuiter/ tam cōcise loquitur: ut quicquid inde
cogitamus: nostrum sit potius q̄ suum. Nullo enī/ ut mī
hi uidetur/ loco figit pedem. sed ambulat suspensus et lu
bricus ac adeo anceps: ut quecunq; sententia preponde
ret: illā possit/ affirmare suam. Itaq; mihi sepenumero in
mentē redeūt Apostoli uerba: Si nescie // i. ad cor. xiiii
ro uirtutem uocis: ero cui loquar barbarus: et qui loqui
tur mihi barbarus. Sed nunquid Aristotelem ego dico
barbarum? Absit. Nimis nepharium esset hoc. Sed cum
desiderem latinum: est mihi certe grecus. aut fortasse ue
rius: ego illi sum barbarus et surdus. Verumtamen siue
ego surdus: siue ipse mihi: non dico mutus: sed uerborū
parcus: affirmare unum certe possum: q̄ cū nihil lectiōe
proficerem opus fuit propriis uiribus ad huiusce rei co
gnitionem conari: de qua quid mihi uidear affecutus ue
ritatis: edisseram prout potero dilucide et aperte: quo pos
sint uel errata corrigi: uel bene dicta prodesse. Vt autē
ad disputatōem iam redeam: existimo indubitatum re
linqui: q̄ nec intellectus neque sensus opifex intentio
num sit: quas est recepturus. Reliquum est uidere i quo
tales intentiones sint: et quo modo habiles reddātur: ut
sensus et intellectus ipsarum capaces fiant. Et prius de
sensu dicendum. quoniam sicut ad intellectum penetrāt
omnia per sensum: sic ad intellectus intellectionem per
sensuum cognitionem facilius itur: imprimisq; per uisū
q̄ similior illi sit q̄ ceteri sensus. Nunc autem uoco ui
sum interiorē uirtutem in qua uisio completur. que et
uere uisus est. Dico igitur in uisu non esse intentiones
easdem: que in oculo: aut eodem modo se habētes. nec
pōt uisus recipere species tales / quales in oculo sunt re
cepte / sed species primarum specterū. Ipse uero secūde

Spēs/ueluti forme primarū sūt /sicut lux coloris/inferēs
oculo spēm ipsius. Et in oculo quidē primē a secūdis nō
sūt distincte subiecto: licet fortasse natura. sed faciūt oīo
unū sicut materia et forma. et proportionantē intētiōes
in oculo/ad intētiōes i uisu /sicut colores i corpore ad
colores i oculo. Sicut. n. materiale coloris uelut exanime
quoddam et segne /nō afficiens oculū iacet i corpore: for
male at uidelicet lux/ q̄ est quasi coloris uita: parit spēs i
oculo relucētes: sic spēs i oculo secūdū materiale rema
nent/et secundū formale i sensum se figūt. Et qđ erat
formale coloris i corpore: reddit materiale spēs i oculo:
et quod ē formale i oculo: efficit materiale intētiōis in
sensu. et ulterius gradatim. Formale uero ipsis nō acqui
ritur/ sed manifestat. Nā quod explicitū est in intētiōe
latebat i spē. et quod explicitū est in spē: latebat in luce.
Sūt igitur modo quodā in intētiōibus intētiōes. estq̄
sequens actus et pfectio precedētis/ dū in ipsa ē. Dico at
dū i ipsa ē /nō quod eadē spēs q̄ inest priori sit et seqns.
sed q̄a precedēs secūdū formale suū/ similē sibi sequentē
parit/ nō in se/ sed extra se/ modo predicto. Iterū pportio
nantur intētiōes aīe potētis. q̄a posterior p priorē ma
terie aptatur et inest. estq̄ sequēs purior ac excellentior
precedēte/ et pfectio ipsius/ et finis. sicut uegetatiue sen
situa/ et ipsius intellectiua. et correspondent intētiōes
potētis/ ut sensibiles sentiēti /et intelligibiles intelligē
ti. Igit quāuis extra sēsū intētiōes sensibiles nō sint:
q̄a nō sūt quales i sensu/ nō tamē sensus uirtute fiūt. sed
forme que i sensibili ē. Sēsus at aptus ē recipe solūmo
do et pati. Simili mō imagines i imaginatiua/ parē habēt
eandēq̄ uirtutem/ ut intētiōes pariāt magis simplices
et uniuersales. quia materia et singularitate relictā i ima
ginatiua: apparēt in intellectu secūdum intētiōem pu
riorem et uniuersalem /que itētiō ipsis imaginibus inest
etiā i phantasia/ nō absoluta et pura. sed uestita quodāmō
et suffocata materia. Certum ē enī quod qui uidet petrū

uidet hoīem. et imago petri ī imaginatiua ē hoīs imago.
Sed nō cognoscit imaginatiua hominem absq; petro. At
ubi nactus ē homo aptam sibi sedē: relicto ī imaginatiua
petro: euadit nudus et liber / ut nature sibi simili uniat.
Nō tamē ita relinquit ut aliquando nō secum trahat. In
tellectus enim utrunque dinoscit / atque diiudicat. sed re
spuit imaginē / et assumit intentionem. Dicit enim / quod
petrus est homo: et homo est rationalis. Aliquando uero
etiam singularem materialiumq; rerum imagines assu
mit / atque cōsiderat. Ipsīs enim utitur ad cōtemplationē
puriores inde spēs eliciens. Intentionibus uero sine ima
ginibus utitur ad ratiocinationem / ut de multis disputa
mus secūdm solam consecutionem / nihil imaginantes.
Et tūc facile decipimur / dum non uidemus an rebus uer
ba uere cōueniāt. Dialecticatur enim potius q̄ disputat /
qui rem nō putat. hoc est imagines cogitando deglabrat /
atque distringit usq; ad exutā cortice / euolutamq; omni
uelamine / iuxta id quod queritur intentionem. Ideo con
stanter imaginari atque dilucide nequeunt non intelli
gūt. et ī omni genere dicendi uerba iactantes inania / pro
prium et accommodatum afferunt nihil. Sed per commu
nia quedam / et ut uulgo dicitur generalia / uerbocinantur
uenius q̄ locūtur. Sūt etiam singulariū imagines ī intel
lectu dum cōsiderat qd insit eis. ipsasq; secat / et applicat
uariisq; cūponit modis / prout decōr et usus poscit / sicut ī
artificiis et machinationibus. Insup et singularia ac uni
uersalia discernit / suas unicuiq; distribuēs proprietates
Reminiscitur etiam singularem et uniuersalium / specie
rumq; omnium ac intentionū: et intellectionū. recogno
scitq; esse hoc / quod aliquādo uidit / quod cogitauit: quod
intellexit. Ipsaq; reminiscētiā ac intelligētiā intelligit:
estq; ipsius itelligētie ac reminiscētie memor. Nō ē igit
sepatus: ut aiūt. sed oībus illabī: seq; inserit ac unit uiri
bus aīe cognitiuis. imo ipa ē aīa cognoscēs. Nā si nō eēt
aīa sentiēs cogitās et intelligēs / qd intellectū aīe potētis
d iii

aut ipsas inter se potestas organis: ut dicunt: subiectoque distinctas / sociaret et uniret. Ad unam itaque omnia coeunt / ut supra de sensu diximus / intentione per quam intellectus omnia non scit et iudicat. Ipsa est autem intelligentis anime / ac intelligentie contrarium / non per spatia diffuse / sed per potestas operationesque distincte. Quia sicut circumstantie sive linee uniuntur in puncto: quod si esset uideres: aspiceret excursus omnium linearum: sic omnes cognitiones in mente / quam totam se capit atque complectitur / totamque se penetrat / modo non intelligibili a nobis / ut arbitror / nec aliter effabili: quam quod uere diuina res est / hoc est diuine sapientie et bonitatis / ut docemur in sacris / imago et exemplum. Hoc supremum mentis fastigium est et uoluntatis initium. Nam si nosse quod uolumus: idque nos uelle cognoscimus: neque circa aliquid non frustra uersatur agnitio nisi uelimus: nec ignotum quid uelle ualeamus: necesse est una in sede utrumque locari / hoc est unica anime potentia / quam intentione una et intelligere et uelle complectitur et disponit / diuersis actibus coeuntibus in communiori atque sublimiori uirtute una. Hec est uere noster interior homo dei similis / qui consequi beatitudinem potest / summi boni contemplatione ac dilectione / uno motu / aut uerius quietatione delectatus / quam fruitione appellat. cuiusmodi affectum possumus et in sensualitate uidere. Si autem uoluntas intellectui non uniret / nesciret homo se uelle / neque scire uellet. et non esset homo unus / imo nec ullus: ut in principio de aiali dixi. Nec ab intelligendo descendit ad desiderium intelligendi / sed agendi. mens enim se ad opus inclinat / aut diuertit ad contemplationem semper extollit. Que quomodo fiant deserere est periculum. Bruta uero ideo non intelligunt: quia uirtus eorum in phantasia terminatur / nec ulterius aliquid patet / quo progredi / aut in quo formari intentiones possint. quemadmodum si oculi natura non esset: species a coloribus non perdiret. et ignis adurendi uim non crederetur habere / si nihil inueniret adurendum. Itaque cum intelligibiles intentiones ab intentionibus fiant: sponteque sua naturam subeant similem et proportionatam et capacem: ad nihil est necessarius intellectus agens / sed materialis tantum recipiens et passiuus / respectu precedentium spirituum / nam erga receptas est acti

aus/cōponēdo diuidēdo /ac alias intētiōes simpliciōres
cōmuniōresq; formādo. Sic igit nō prius agit /et postea
recipit/qđ Aristoteli placet. Sed prius recipit /ac deinde
agit. sicut artifex nō sumēdā materiā tractat/sed tractādā
sumit. apponitq; artē materie/nō arti materiā. Qđ at di
co simpliciōres intētiōes ab intellectu cōmuniōresq; for
mari: eadem omnino ratione modoq; fit: sicut in predi
ctis. Receptis. n. intētiōibus primis/ uidelicet materie
singularitatib; ppinquis: ex ipsis alie pdeunt intētiōes
magis coēs/a materiāq; distantes. alieq; iterum ex ipsis/
quoadusq; captus ē hoīum. Quapp in ipso quoq; intelle
ctu aliqd ē necessario materiale/et aliqd formale. Nā cū
p se/hoc ē nihil intelligēs/ nihil actu sit: sed pura potētia
et ueluti materia sine forma: necessario talis fit/qualia in
tellecta/q; sūt forme ipsius. Dico at potētiā purā: quoniā
potētia nihil ē aliud q; mēs aut materia nuda. Cum igit
sint i ipso intētiōes intētiōnū: et formarū forme: magis
materialiū minus materiales: et simplicibus simpliciōres
et cōibus cōiores: oportet utiq; ipsū in aliqua uirtute pce
dēte/materialiorē eē se ipso i aliqua uirtute seqūte. Ascē
dēs q; p gradus cōtinue se colligit: paucioribusq; intētiō
nibus plura noscit. sicut de celsa turri uno multa cōspici
untur obtutu. Fit itaq; mēs cōtēplatione sublimior: diui
nitatib; similior. Supne quoq; mentes possunt p tales di
stingui gradus: ut sit qsq; cuiusq; pfectio/ac desiderii cō
plemētū. Esse igit et innumerabiles: hoc ē/numeri icōpre
hēsibilib; possūt: multoq; plurimis pluriōres. qā nūq; itelle
ctio sistit: sēp q; supest qđ intelligat. Si queras qua de cā
nō semp et oēs: aut hē: et nō ille in imaginatiua existen
tes intelligantur forme: cum presentes iugiter sint: uiq;
sua moueant intellectum: aliud nihil excogitare ualeo: q;
humane mentis angustias: que uno occupatur tota: nō
striq; arbitrii libertatē. sicut multis coram positis rebus
ille sole cernuntur in quas aīa intendit. Sēsus tamē tra
hit necessario appetitu nature. mēs uero quo uult sensū
d iiii

flectit/et animi cogitationē aduertit. Vnde et aiaduertere dictū ē. Sed multo minus/ et forsā nullo mō hāc effugiet difficultatē ponētes intellectū agere et sepatū. q̄ cū sit abstractus ac imaterialis/humanaq; uolūtate supior et prior semp et i quecūq; pōt agere uniformiter debet. sicut lūmē semp illuminat qcqd ē p̄sens. Et nisi frustra actio eēt ipsius: intellectus quoq; materialis ēt inuitus itelligeret oīa et semp. essetq; necessario beatus et miser/diuinus et brutus/uoluntate aut cassa/aut nulla. Hoc itaq; pacto/ut existimo/de hoīe disputātes perimūt hoīem. Intellectūq; intelligere uolentes/intellectū et uolūtātē una tollūt. Insecūt eos et multe expositionū ambages /q̄ mihi similes uident sōniis egrorū. Mea at snia que/ut arbitror /aut uera ē/aut a uero saltē nō longe abest: nihil hēt obscuri. imo ad cōplures obscuritates illustrandas ualde accōmodata. Deinde a rebus cognitis manifestissimisq; p̄fecta cōtinue sibi similis et cōformis p̄ singulos ascendit gradus/nusq; interrupta nature uia/aut intentionū p̄portioē dimissa. Postremo a christiana fide non discrepat. sine quo uera eē nulla doctrina pōt. Cū e contra sceleratius qcq; illa snia excogitari uix possit /q̄ rōnalē extinguit animā/p̄sētisq; uite merita/et future p̄mia excludit. oīumq; gentiū ac hoīum religiōe institutis cogitatione sensu opiniononeq; dānatur. Ipsa an ab Aristotele fluxerit: ignoro/ quoniā/ut dixi supra/mihi quidē exprimit nihil. Vellē tamē nō fuisse suā. nisi eū errare tā turpiter pmiserit deus. ut itelligamus q̄ hoīum cogitatiōes ēt sapiētū uane sūt: neq; satis tuto extra sacras litteras ueritatē inq̄ri. Qui at aristotelē ueritati fideiq; nostre cōponere conati sūt: eos arbitror nō parū deceptos/ siquidē prestatissimi ipsius expositores et auditores inde nullā eruerē aliā interpretationē ualuere. q̄ et ipsi i diuersas cōtrariasq; snias discissi/quā defendere uolunt: arguūt/et ostēdunt falsam. Mea quoq; hec si putabit lectiōe digna: scio q̄ multa reprehēsiōe nō carebit /ab iis qui aut ai iudicio

aut disputadi studio nō philosophatū me bene ostendere
curabunt. quos ego contra bene de philosophia meritos
affirmare non dubitem / si melius aliquid ipsi docuerint/
uel aliis ut doceant occasionem prestiterint. Verumtamē
quicquid ab ipsis uel a me inuentum monstratum ue fue
rit: quāquā ab omnibus iudicaretur uerum etiā sic intel
ligere nos decet/ q̄ nihil scimus/ aut fere nihil. Quātulū
est nosse/ quod hoc uel illo modo anima sentit et sapit? cū
rerū modi res nulle sint/ et nihil hēat/ qui re caret. Quis
nostrum uidens aliquid a pueris aut animantibus iis que
sūt rationis expertes/ Callide/ sagaciter solerter uel ut ita
dicam ingeniose fieri: non uellet inspicere/ qualibus sint
cogitationibus affecti? Nō enī scio nominare aliter illos
quibus agūtur animorum motus/ et reminisci conamur/
quid pueri mēte uersare soliti essemus. Sed quid queror
q̄ reminisci nequeam quid cogitauerim puer? cum non
intelligam quale quid agitem modo. Nō minus ignarus
est homo q̄ impotēs. et sicut in operibus artificisq̄ nihil
efficit/ sed trāsponit: ut alio modo sese res hābeat q̄ prius
et demum nihil est factum/ sed solum trāsmutatum: sic in
omnibus que opinamur scire/ nihil amplius nouimus q̄
modum aut uerius solum quia Ad nobiliora enim morta
les oculi caligant. que autē clarius intuemur: de iis certā
scientiam nō habemus/ misera conditione fortis humane
que nosce clare nil potest/ nisi quod sciri certe nō potest.
Quapropter nō in speculis et enigmatibus/ herere debe
mus: sed illuc aciem mentis attollere: ubi deposita caligi
ne mortali cognoscamus aliquādo sicut et cogniti sumus
ueritatem.

Declaratio cōclusionis prime ī tractatu de uisibili

P Rima cōclusio in tractatu de uisibili ē oculū non ui
dere. quia organū recipiēs intētiōnes que ab īsen
satis etiam recipiuntur est eiusdem nature cum illis. et se
cundum q̄ tale non sentit. et secundum aliam naturam ī
tētiōnes non recipit. Obiciet quis/ Quod manus et caro

secundum q̄ recipiūt calorē et frigus / sunt eiusdē nature
cū rebus inanimatis. et tamē aiāte sunt. Hec obiectio de
fectiua ē / q̄ unā argumēti partem repellit / et alterā prete
rit. Addi nāq̄ debet q̄ secundū aliā naturam nō uiuunt.
quod cum sit falsum: hec ratio non destruit argumētum.
Et quoniā recipiendo patiēdoq̄ fit sensus: nō potest ocu
lus secundum naturam unam scilicet diaphanam species
admittere / et secundum aliam scilicet animam species eas
dem non capientem ibidem sentire. Non fit enim iudici
um de non recepto. nec a duabus naturis recipitur obie
ctum unum aut obiecta duo i natura una / sed in subiecto
uno / secundum naturas tamen diuersas / et ad effectus di
uersos / non ad unum / sicut in lingua calor et sapor simul
Si dicas ex anima et corpore unū fieri / quod sentit: queri
tur / quid unum. Si ens dixeris: nugaris / et nihil designas
propter amplam et ambiguā ac ad nihil determinatā entis
significationem. Si genus aut speciem aut indiuiduum:
uane respondes. Logice sunt enim intentiones ac ad na
turam nō p̄tinentes: et similiter ens. Si subiectum: iterū
querēdum secundum quam naturam formam ne aut ma
teriam subiicitur et sentit. saluat enim subiectum sicut et
suppositum naturas. et est fere idem / eo differens q̄ sup
positum designat subsistētia i habitudine ad naturas: sub
iectū uero substētationē i habitudine ad accidētia / uel ad for
mā inherētē materie accidētū mō. Igit̄ cum in subiecto
sint accidētū fundamēta diuersorū diuersa: Immo nil ali
ud subiectū sit q̄ ipsa fūdāmēta: redis in iā dicta. Supest
ut naturā existimes illud unū qd̄ fēt. uidelicet q̄ subie
ctū ex materia formaq̄ compositū sit una tertia natura.
Hoc at̄ impossibile uniri nāq̄ et pmisceri nequeūt cōtrarie
differētie alterutrarū ptium cōstitutiuē / idest pprietates q̄
differētiālibus noibus significāt. Tū si ex duabus natu
ris tertia fieret: neutra remaneret / uelut in pane / nec fari
na nec aq̄. Remanētibus at̄: fierēt natē tres. et unaqueq̄
actiōis cuiuspiā pprie passiōis ue p̄ncipiū / p aliq̄ nō cōica
bilē ceteris pprietatē / quo natura nulla caret. Actio uero

illa compositi quod natura uocas si terminat ad ipsu: in
seipsu agit. si ad forma: materia et forma agut i forma. si
ad materia eode mo. De passiōe quoq; rōinari similiter
licet: et unūquocq; agit i se ipsu/ipsuq; se mouet. Ad ex
trifeca uero uel ab extrifecis motus cuiusmōi sit ifra pate
bit. Demū naturā opinari cōpositā /idignū phia puto/cū
picipiū sit ipsa cuiuslibet substantifce cōpositiōis/ac ad ip
sā oīa resoluāt. Siplex ē. n. Nā si ex similibus cōponat
naturis/ut ex duobus ignibus unus: una fit natā idē agēs
si ex diuersis nō ē una natura: sed plures. que si peūt: lā
nō est tertia/neq; cōposita cū nō pmanēt ptes. qd tamē de
materia et forma opinari i cōposito nō licet. Igitur ex for
ma et materia nō fit natura/ sed suppositū p se subsistēs.
qd ēt hypostasis uocat et psona si rōne pditū sit. Hoc eos
fētire credēdū q ex ptribus rē unā tertiā fieri dicūt/ uideli
cet existētiā nouā/ q sit eadē ptiū et totius. qd i essentiali
bus uerū ē/ existētia tamē diuersimode accepta. Nā ut si
gnificat existere/ uel ut dicatur melius subsistere: una est
materie et forme q cōsubsistētes cōstituūt cōpositū/ cuius
idē subsistere ē: quoniā ē eadē illa. At si existētia non si
gnificet subsistere: sed actuale eē: certe nō ē eadē matie
et forme. qā matia nō ē forma. et cōsequenter nō idēficāt
i toto. neq; totū idēficāt i uno eē cū ipis. quia totius du
plex ē eē/ et subsistere siplex. Est ēt existētia res ut dicūt
dūmō significet ipsū existēs. aliē nō ē res. aliōq; et ipsa
aliā existētiā hēret. et hoc absq; fine. Neq; possūt existē
tie nisi sit ipsū existēs: iesse ppetates: ut uidelicet sit hoī
existētia risibilis: sed hō. i. ipsū existēs. qd melius hypo
stasis noiat. Nā hec dictio grece cōpositiōis etymologiā i
significatiōe nō seruat/ ut significet substās sed subsistēs
Et ē unū uere hoc ē nō fictiōe sicut lectiō uisio risus neq;
per accidens sicut albū: aut aggregatiōe uelut ex iis que
existere per se possunt. et quorū actiones et passiōes alte
rius ad alterū non ordinantur: neq; mutuo deseruiūt si
bi quo permaneāt: aut se melius habeāt. ex quibus fieri
uidetur potius q uere fiat unum. At e contra suppositū

nō aliūde q̄ a se ipso accipiens subsistendi uim/ ac ex iis
naturis existēs quarū ēē est in ipso supposito existere/et
que mutuo se fouētes pprias affectiōes in alterutras q̄tū
possūt suscipe trāsmittūt/ut pariter saluēt uere et p se ac
essentialiter est unū. Quod si queras quid unū. Non re
spondebo ens ne incidā in reprehēsiōē meā. Potius di
cā/ Substātiā cōpositā p se primo existētē. Nō. n. de sim
plici supposito loquor/nō ptinente ad huiusmōi cōsiderati
onē. Est at cōpositio naturarū/ut dixi/discreta et icōfusa.
Sed quoniā ex ipsis unū fit:affectiōes unius uident sepe
numero totius/cui et tribuūt. ut cū hō cogitat/uel febrici
tat/ quis hoc in aia tantū/illud i corpore fiat. Actus. n. fū
dant in naturis. s. forma et materia/que uerissime substā
tie sūt/ac eēntie rerū. ipse nāq̄ sunt id quod res ē. Vnde
greci Vsiā/hoc ē essētiā /latini substantiā uocauere/eādē
rē illis denoiantibus q̄a proprie et p̄cipaliter ē/nostis
uero quia p̄cipaliter et proprie substat. Cōpositū uero
ēt essētiāle i aliquo simile est enti p aggregationē/et nul
lū hēt officiū nisi subsistēdi pp cōsubsistētes ptes. nō at
et substandi. quoniā partes cōsubiecte non sūt/neq̄ con
substātiales. Et si substatē pp̄ietas quedā est: inuenit̄q̄
manifestissime nōnunq̄ in natura sola/ut cauteriū in cor
pore/et i aia spes cōualescendi:cōmunicari supposito nō
pōt/secundū totū iuxta suppositi rōnē: sicut neq̄ supposi
ti pp̄ietas/uidelicet subsistere/cōicatur nature/secundū
quod natura. At e cōtra si suppositū esset unq̄ adequatum
et primū subiectū alicuius passionis nulla passio inuenire
tur unq̄ in natura sola/utputa i aia aut corpore tātū. Et ut
sumati oia exēplo dilucidēt uno: Ex aia et corpe fit unū
uiuens/cui cōuenit ita pp̄ie uita/hoc ē uiuere:ut ptibus
nullatenus tribuat̄. Et tamē/uiuere/quod nihil ē aliud q̄
que uiuentis sunt exercere ex distinctis actibus constat/q̄
seorsum anime corporiq̄ inherentes hoc efficiūt quod ap
pellat̄ uita:que si esset unus actus simplex:opoteret̄ ip̄a
cōfundi et pmisceri/idest corrumpi partiū actus et aliud

fieri/quod ipsi non essent. Sed proprietates confundi impossibile. et actus non permisceri manifestum. sicut ambulare et loqui/licet simul fiant. Vita igitur preter particulares actus nihil est/nec aliqua ratione tertium quod / quod uni tertio approprietur. Ideo ipsum quoque compositum nullo modo tertium. Nam si tertium fieret: ipsi competere uiuere sine distinctione ulla et anima et corpus pariter uiuificaretur et uiuificarent. Forma igitur et materia in sola subsistentia uniuntur/essentia proprietatibus et actibus discretissime permanentes. Subsistentia uero sub quauis ratione/si cogites aliud quam materiam et formam comsubsistentes: fingis aliquid quod aliquid non est. Et quamuis ab alterutris mutuuntur subsistendi uim: ipsarumque subsistentia sit una: pars utraque tamen distincta subsistit. Dicimus autem quod actus sunt suppositorum / tamen quia nature non suppositate non est ullus actus / tamen quia plerique actus qui compositi in se sunt simplices uidentur/sicut et simpliciter nominantur id solum considerantibus nobis/quod est ultimum completium et manifestum. ueluti currere/portare/edere/uapulare/uidere/legere/scribere/loqui. Et potentie unde fluunt actus huius proprietates passionisque demonstrabiles de supposito naturaliter creduntur: ut risibile de homine. Sed mirandum quo pacto credat philosophus quis a composito ex naturis diuersis actus simplices oriri/cum sit natura principium operationis proprie sibi. quodque non intelligat ipsos esse compositos / et in simplices resolui posse/sicut ipsa supposita / ut sit quisque cuiusque nature proprius actus. In proposito namque dinoscere est cursu ex actione constare mouentis anime ac passione corporis moti. At si esset unus actus simplex: et a natura una uidelicet anime: necessario moueret animam se/et non secundum partes alteram scilicet motam/et alteram mouentem. Inest. nam. ipsi motus/ut tu uis secundum quod est natura una tertia ex duabus. et secundum idem necessario mouet. nam posita partium distinctione non esset natura una. Et si fateris quod anima sola mouet / non communicas corpori motionem: reliquum est/ut moueatur solum corpus mobilitate anime non comunicata/siquidem non mouet ipsa

se et si aīal qđ unā asseris naturā ita diuidere licet: ut cor
pori nō tribuas totius nature pprietatē. qđ nisi fiat: aliqd
necessario se mouet/et secūdū idē. Hoc exēplo manu du
cimur ad aliorū facilē resolutionē/ut puta risus. qđ cōponit
ex aīe itellectiōe letitia motiōe dilatatiōe oris oculorū hila
ritate/cachino/qđ et ipse multiplex actus ē/et si qua sūt alia
que singillatim actiue aut passiue corpi uel aīe īsūt. Vere
tamē hō ridet/et ignis urit/forma id efficiēte/p īstrumēta
qđ ī matia secū hēt. et p materiā uere cudiť ferrū. Currit
ēt lepus: ipseq se mouet/tardeq īcedēti dicimus/moue te
ocius/solo moto corpe/solaq aīa mouēte. Sūt. n. p pterates
distribute naturis. cursusq resoluit/ut dixi. et actus sūt
suppositorū/cōpositi. s. cōpositorū. Hac rōne oportet re
cte philosophatē oīa usq ad simplicissima eliqre. Nā qđ cō
fuse cogitat: cōfuse disputat. et facile errat. Nō minores
errores piūt nō obseruari limites disciplinarū. ut cū logi
ce seu metaphysice d nāa diserit. itētiōibus pmixtis. qđ
iis euenit qđ hoiem dici risibilē naturalit putāt. et aīal eē
prius hoīe: qđ seorsū declaratū ē ī capitulo d nāa. aut cū
uerba nimis cōia uel trāslatitia adhibēt. ī qđ decipulas ē
docti aliquādo labūtur. Hoc ē cōsiderādū/qđ risus lectio
cursus et huiusmōi actus/cogitatiōe sola nō re compositi
sūt. Colligūtur. n. ex actiōe ac passiōe: que pp cōtrarieta
tē nec uniant/ neq coherent iuxta modū materie et for
me. Cōpositio quoq pmanētiū ē/et maxie substantiarū.
Nā qđ fugit/aut uerius nūq et nihil ē: quomō cōponere
tur? Risus itaq et risibilitas/uisio et uisiuitas/ et cursus
et lectio res nulle sūt. sed itētiōes tātū multa cōplexe. Hī
rōnibus manifestū ut arbitror ē/qđ oculus quīs sit unum
suppositū: nō ē unū subiectū. qđ nō subiicitur ut unū. et
aīam nō afficiūt. spēs qđ materie īsūt. nec due spēs gene
ris unius actu cōplete simul sūt. sicutq neq color et itētiō
ipsius. Est igit unū subsistēs/sed nō unū sētēs. Hec ad
argumēti primi declarationē. Argumētū alterū sumit qđ
spēs ī oculo sūt homogenee spēbus ī speculo: qđ īsēbiles
necessario sūt. quoniā a sēsibili nō sentiēs nō mouet/aut

e cōtra. Neq̃ due simul ī oculo spēs sūt / una sēsibilis / et
altera non. ut ibi pbatū ē: et additū / uno sub genere com
prehēsa pp̃ eterogenea / ut in lingua sapor et calor / diuer
sarum obiecta potentiarum / et non efficientia idem.

q̃ Veres hic quo argumēto moneamur / oculū uel hōge
neū eē diaphanis / afficiq̃ similibus spēbus uel nō ui
dere si diaphanus ē. cū neutrū pbēt imagies forinsecus ī
ipso appētes. Nā et expolitus calibs et porphyreticū mar
mor bene leuigatū / q̃ non sunt diaphana similes effigies
ostendūt: qđ et oculus faceret si talis eēt. et tamē neq̃ ui
deret: neq̃ uidēti potētie seruiret: q̃a nō reflexe sed intro
gressē forme uisionem creāt. Aliusmōi ergo formas itro
mittit oculus ad uidēdū. et secūdū illud uidēs eē pōt / licet
p̃ eā natā nō uideat / q̃ cōspicabiles ab extrinseco gerit for
mas / q̃s q̃a diaphanus admittit / et q̃a nitēs retromittit. qđ
ī carie d̃ speculo hoc et aliis multis distichis uirgiliū testat̃
Vnda q̃eta refert alto de gurgite formas Ac ueluti specu
lū nitido splēdore coruscās. Ergo quīs nō uidet ut nitidus
uidere pōt ut diaphanus. et si uisibiles ab ipō nō sūt ima
gies reiecte: sūt uisibiles recepte: Bene dicis: et ip̃e tibi ad
itelligēdū uia patefacis. Quia cū aut uideat oculus aut in
struat potētiā uidētē: et ip̃i nihil p̃sit spēs reicere: oportet
recipere / et ab ip̃i penetrari. a luce at̃ seu uisibili diaphanū
solū penetrat. et lux sola pficit uisū: et colorata lux / ima
gies sūt ī oculo cōspecte. diaphāus igit̃ oculus ē. diaphanū
at̃ necessario diuariat cōtigua lux. et trāsilit / si rarū. dēsū
uero illustrat. et si colorata ē et colorat. ex iis elige qđcūq̃
libet. utrūq̃ nō uidere oculū p̃babit. Nā si nō afficit̃ ocu
lus luce uel spē: nō uidet. Affici at̃ aliusmōi spē q̃ uitrū et
aq̃ diaphanaq̃ cetera nō pōt. Igit̃ qua tale simile est illis.
Tu tamē nō cedis adhuc / addens / Quod duabus ex natu
ris oculus cōstat / diaphāo. s. et aia et utraq̃ sibi cōueniētē
recipit īp̃sionē / ex mātiali spē lucis q̃ diaphanū ificit ima
teriali itentiōe ī aiam ibidē p̃deūte / ac ipsā afficiētē simili
rōne q̃ si tēderet ī sēsū iteriorē. Meo me gladio iuadis:
quē nisi eserui tē: nō uibrareš. sed ut spo / nō uulnerabis.

Quia cū sit oculus diaphanus et densus: nō enī aereus materialiter illustrat et coloratur a supficiali luce. Qualitas uero materialis ac intēio ipsius actu distincte i uno subiecto/uel ut melius dicā/supposito uunq̄ sociantur. Si miliores. n. sūt q̄ dispares qualitates. et simul existētes/ quāuis in diuersis fūdamētis: ab inuicē distigui non possūt. sicut due/luces et duo calores iuncti fiunt idē. Eadem quoq̄ habitudo est uisibilis itentionis ad spēm: que speciei ad colorē: in quo uel cū quo ipsa nō est. nā i ipso existēs esset forma eius. Nō sunt igit̄ intentiones in oculo. sed species/hoc est/qualitates materiales/que uisibiles nō sunt/ac aīam excitare nō possunt. Et quāuis nō uidet oculus ut nitēs: nec eū iuuat reflexio specierū:tamen nisi nitidus esset: non distincte uideret. sed solā lucē/et illā qdē tenuē et obscurā/ut de uisu hebeti dixi supra q̄ solū splēdorem capit/et nō formas. qualis est. n. in superficie lux: tales ex ipsa spēs oriunt̄. Supficies at non refulgēs nō est capax colorate/lucis/secūdū colorū distictionē/ sed admixtionē. Ideo fortasse hebescente acie oculorū q̄ nitidiores in iuuetā sunt: spēs litterarum cōfundunt̄. adhibitīs at oculariis distingunt̄/ quoniā uehemētior et propinqua lux ualidius spēs imittit. Nā soli specierū sicremēto cām tribuere melius uidēdi: est pauca cōsiderātis cū ocularia quedā maiores litteras non ostēdant: et pro mō crassitudinis et gibbositatis alia maiores alia pares alia clariores alia ex propinquo alia ex lōginquo alia iunioribus alia senioribus et oculis admota uel lōgius amota/faciāt res diuersimodas apparere. de quo forsan aliquādo copiosius disputabo. Ipsa enī ad considerāda que scripsi de luce et uisibili traxere me. Erat enī admirationi nō parue/ quod interposito uitro/quod specierū trāsītū potius impedire q̄ iuuare deberet/clarius atq̄ distinctius cerneret.

i Ntelligo iā q̄ acriter urgere me cogitas/ac it̄roga re qd significē p naturā. Dixi nāq̄ sepe naturas eē materiā et formā/uocans easdē quorūlibet actuū funda

mēta. Sed cū initio dixerim oculū eiusdē nature cū isen-
satis rebus: et paulo post/ qđ nō secūdū naturā unā ca-
calet et uiuit/ obiectaq; duo nō repiri in natura una/ nam
lingue pp naturas duas insūt/ calor et sapor: merito q̄res
quomō possit i materia /uel secūdū materiā cū simplex
sit/ cōstare tam multiplex diuersitas naturarum / q̄ nisi ex
cōpositiōe fieri nō pōt. Vel si multiplex et cōposita ē quo-
mō ad ipsā oia resoluātur/ quod inferius affirmaui negās
naturā cōpositā esse. Qđ at oculus sit unius nature cum
inanimatis rebus/ et q̄ natura una duo nō capiat obiecta
seu qualitates/ si materia ē natura/ uidetur alterū supflue
dictū/ alterū false. Dico geminā eē naturā actiuā et passi-
uā/ quasi marē et feminā/ formā scilicet atq; materiā/ que
tantū uere sunt essentie atq; substantie/ ut iam dixi/ et na-
ture ob alios respectus aliter nominate. Nā essentie no-
men atq; substantie unde ueniat ostensum ē. Nature ue-
ro uocantur q̄ ab ipsis et ex ipsis generentur et fiant cō-
stentq; oia. ipseq; sint origo ac fundamentū quorūlibet
actuū et motionū / eēntia atque proprietatibus discretissi-
me pmanentes. Etenim materia patit tantū/ neq; mouet
unquā. et siquid agere uidet/ ut malleus tundens: non
est ipsa initium agendi/ sed instrumentum. Et uere nil pa-
titur quanuis cōprimatur aut transfiguretur q̄s/ et ferrū.
Pati enim ē qualitatem aliquam ex iis que passibiles di-
cuntur et sensus mouent / intrinsecus recipere et ab ipsa
alterari. Materia uero nil intrinsecum admittit / licet den-
setur/ uel transmutet/ figura et situ. nihil enim sunt hec.
et a nihilo nō patitur quicquam. Non agit igit materia si
passionem nō infert. Forma uero tantum mouet / ut for-
ma est. Cū aut afficitur/ ut anima/ conditionē materie te-
net. et sunt affectiōes ipsius ueluti materie qualitates. Et
forma quidē quāuis simplex: tamen pro instrumentorū
diuersitate plura efficit uirtute una. sicut aquariis machi-
nis/ unus aque lapsus molā uersat/ malleū attollit et i ignē
perflat. Agit itaque forma una in materias diuersas. nec

c i

minus forme diuerse i materiā unam. Hinc ille multipli
ces oriunt^r qualitates / q^{ue} materie dispositiones atq^{ue} poten
tie uocant^r. eisdēq^{ue} nōnūq^{ue} mixtis atq^{ue} cōfufis / tertie fiūt.
ut ex equo et asino mulus / ac ex albo et nigro fuscū. Ma
teria quoque multipliciter afficit^r. benigneq^{ue} fert oīa que
aduersum se nō pugnāt. Rixā enī ordo rerū diu nō sub
stinet. sed dirimit cito. nā discordie p^{ro}ximus / societatis in
teritus ē. Est igit^r materia semp^{er} ac ad oīa pariter parata /
nec magis huic q^{uam} illi secūdū se propinqua. Potius ipsius
q^{ue}litates magis huic q^{uam} illi fauent / aut aduersant^r / ac a mate
ria arcent / uelut a patēte porta ianitores. et cui minus ob
stāt: ad illud habere dicit^r materia potentiā p^{ro}piniore.
Igit^r p^{ro}p huiusmodi cōditiones / nō que materiā disponāt
sed i eā qualitates aliquas incūbere sinant aut impediāt:
dicit^r materia unā uel plures / similesq^{ue} uel dissimiles ha
bere naturas. Cū tamē ipsa sit una simplex / oīa imedia
te ferens. Nā si dispositionē aliquā i materia ponas / per
quā reddat^r habilior: nō euades / q^{uia} aut qualitas formam
uel qualitātē gerat / aut qualitati materia misceat^r / hoc est /
accidētī substantia. et utrisq^{ue} corruptis tertiū fiat ex ipis
quod uere sit / ac eēntialiter unū et p^{ro}prie natura. que fie
ri nequaquā possunt. Itaq^{ue} materia disposita dicit^r / nō q^{uia}
fulta sit adminiculo: sed caret obstaculo. Secundū natu
rā uero prioritas materiā indicat illis qualitatibus uacuā
que nasciture forme aduersant^r: Velut diaphanū ideo na
ture ordine uidentia precedit / ut dixi: quoniā aīa uidere
nequit / nisi materia qualitatibus iis modisq^{ue} careat: q^{uia} di
gressum lucis impediūt. Illa uero diaphana ē / quā uidēs
necessario supponit. ipsa autē aīa uidēte nō eget. Et lux
qdē transiens mediū si densum sit illustrat. si rarū nihil
efficit i ipso. Ideo nō eadē oīo rō diaphanitatis ē i utrisq^{ue}
Verū enī et primū diaphanū tenuissimū ē. spissius aut p^{ro}p
participationē. q^{uia} mediū inter illud ē et colorata / et sym
bolū ambobus. Aqua enim sicut loco et ceteris qualitati
bus ita et hac / media ē / ānexaq^{ue} aeri et terre. Diaphāitas
aut uera / prima dispositio materie / ut arbitror / est: formā

nullā qualitātē uel sed raritātē solā/ut sit diaphana deside-
rantis. Raritas at nihil i materia ē. sed ipa tantū/ materia
rara. quo fit ut nec a luce qcq̄ patiat. et secundū q̄ uere
diaphana nihil est aliud q̄ materia pura. que sicut nullam
ut sit huiusmōi/qualitātē expetit: ita nullis/qa talis ē/qua
litatebus obsistit. Diaphanū secundū et p participationem
materia cōstrictior ē/nō minus coacta: q̄ dilucidari /neq̄
plus/q̄ penetrari ut a luce queat. Hoc p̄mū post materiā
nō illuminabilē lux iuenit subiectū/i quo exoriat/qd̄ eq̄
pura materia sicut prior ē/nullā qualitātē habēs/qua talis
p̄ter lucē/q̄ qualitates alias neq̄ fugit/neq̄ fugat. Nam
frigus qd̄ a luce pellitur priuatio ē. frigescit enī materia
spōte/ut ita loquar/et nō frigesit. calefit at et nō calescit
Idest si calore deserit frigida remanet: qd̄ ipsius ignobi-
litati tribuendū. Lux ipsā reddit illustrem gignens pari-
ter calorē et colorē/qualitates forsā ideo similiter noiatas
qa simul et una parente nate. Quapp̄ prima simpliciter
qualitas lux ē/aliarūq̄ oīum beneficio et pulchritudine
princeps. quā decet/ueluti maiestātē sup̄mā/iuuare oīa/
ledi at a nihilo posse. Hec oīa sacra lectio cōfirmat dicēs
qd̄ Deus post creatā materie molem/ante omnia iussit lu-
cē fieri. eiusq̄ subiectū uerisimiliter fuit inter extremā
grossitiem et sup̄mam tenuitatem moderate libratum.
In cōuertētia uero p̄dicatiōis p̄oritātē natē nō idicat. aīal
.n. nō ē hoīe p̄us natā/sed cogitatiōe: qa nūq̄ iuenit ulla
res q̄ sit aliquādo aīal tātū/et deide aīal hō uel hoīs pars.
Corpus at hoīem p̄cedit naturaliter/ si nō p̄dicatiue: sed
cōpositiue sumatur.

c Vm dicimus/ Natura humana: hoc nomē p̄ sp̄ei noīe
plerūq̄ usurpamus. ac si diceremus/hō uel hoīes: seu
sp̄es hūana. Aliquādo sp̄ei totius significamus p̄prietatē
suppositis p̄p formā aut materiā q̄bus inest attributā. Et
si cōposita ē nihil ē. sed cōceptus tātū: q̄ resolui debet: ut
iā dixi. Verbum uero diuinum naturā sumpsit humanā
qa corpus et aīam. Et si tertiū qd̄ existimares ex utroq̄ cō-
fusū: Xpi hūanitatē negares. Enūtiamus tamē sin// c ii

gulariter / naturā assumptam / quoniam i appellatione natu
re ambe conueniunt. Et sicut dicimus / quod christus sal
uauit hominē / cū saluauerit multos: sic q̄ naturā sumpsit
cum sumpserit duas.

a Ctionem et passionem / motum et actum atque poten
tiam / me sepe nominantem aliud significare uelle ne
putes / q̄ substantias / formam / scilicet atque materiam / et
ipsarum affectiones / uidelicet qualitates / siue permanen
tes / siue transeuntes / quas uocant fluentes formas . nam
forme fluxū / ut aiunt / dico nihil . de quo alibi copiosius
disputādū. Aliqd uero mouere se / aut in se ipsū agere / et
quicquid eiusmodi quasi impossibile aliquod a me dedu
ctum / hoc sentio / qđ eēt aliquid ipsum sibi materia et for
ma / seu qualitas . qđ fieri nō pōt: Et hec ē incōpossibilitas
actus et potētie / agendi q̄ et patiēdi secūdū idē. Agere at
et pati / mouere et moueri / et oēs oīo actus qui significari
uerbis actiue passiueq̄ uel quocūq̄ modo credunt: dico
nihil. Ipsos at nō pmisceri uelut ambulare et loq̄: nō est
aliud i re: q̄ os et labia cū habitudine et mō quē habēt lo
quendo: nō eē pedes cū habitudine et mō quē habēt am
bulātes. Itē actus ē cōpositus . ut legere: quoniā ex oculis
mēte lingua et labiis legētis una colligit intētio: q̄ lectio
uocat. Nā uerborū enūtiatiōibus nil subest: pter cōcep
tus . qđ et uocabulū notat / q̄a uerbum nō a uerberatu: ut
qdā grāmatici tradūt: sed a uero deriuat. Quo aut pacto
transfiguratū sit ex uero uerbū: quāq̄ non sit physici cō
siderare: forsan infra post oīa docebo.

f I quod aīal uno tantū sensu uiget: qđ neq̄ uerū neq̄
pbabile credo: nō ideo caret uirtute cōis sēsus: cui si
accederēt organa: sētiret oīa nulla pfectiōe supinducta.
Potentia sensitua unius rōnis i oibus ē: sicut hoibus in
tellectiua: quāuis nō utātur ipsa infātuli et mentecapti .
credibile ē aīal quocq̄ t̄gere et gustare: ut alimētum su
mat et respuat iuxta indigētie et cōuenientie modū. Et si
solo uigeat tactu . necesse tamē nihilominus ē intentionē

ad unū indiuisibile nature puenire/unde motus initiū fi
at sicut in habētibus plures sensus . alioquin lumbrici nō
se contraherent atq; protenderent motu concordī . neque
se clauderent et/panderent conche /si carerent initio mo
tus /quod ubi sit /aut saltem ubiq; nō esse /cernitur mani
feste .

m Vlti opinantur quod humanitas res aliqua est que
cū homine nō sit omnino idem . e quibus quidā di
cūt quod humanitas ē forma totius . Ad hoc discutiendū
quero /an totū illud quod humanitas format /sit homo aut
non . et si homo est : Iterū quero /an sit homo simul cū ipa
humanitate que ipsius forma ē /an sine ipsa . hoc est an in
ipso toto cuius forma humanitas ē /ipsa cōprehēdat huma
nitas /aut nō . Si non : est ergo hō sine humanitate . et sic
hō nō est hō . Si āt i toto illo ē humanitas cōprehēsa : sui
ipsius forma ē /et sibi metipso dat eē /et est āte q̄ sit : Si ue
ro totū illud cuius humanitas forma ē simul cum ipsa hu
manitate sit hō : ita quod humanitate seclusa /homo nō re
manet : i secūdā incidit ptē diuisionis prime . uidelicet q̄
illud totū non est hō . et tamē totū quoddā ē ex aia et cor
pore cōsistēs : Segtur ergo q̄ aia rōnalis et caro nō est hō
Et similiter deus et hō non est christus . Segtur ēt q̄ aia
nō sit forma /uel q̄ forma nō det eē rei . Et si forma nō ef
ficat ut res sit : ipsa quoq; humanitas que forma totius ē /
nō dabit eē toti . neq; p eā cōstituetur hō . Absq; homine
itaq; humanitas erit . Et cū nisi in hoīe esse non possit : fit
ut sit /et non sit simul . Dicas forsan / Immo aia rōnalis et
caro ideo ē hō : quia ipsis iunctis necessario fit et resultat
humanitas q̄ ipsoꝝ idest totius cōpositi forma ē . Hoc āt
falsū manifeste . quoniā ex toto nō orit̄ forma . sed ex for
ma et materia fit totum . et hoc modo uerum /q̄ ex anima
et corpore fit humanitas idest homo . Nam si humanitas
esset forma totius : oporteret hoc totum esse ueluti materi
am humanitatis . et q̄ ex ipso ac ipsius forma /uidelicet
humanitate fiat similiter unum totū : quod iterum indige

bit forma tertia/ que huius secundi totius forma sit. alioquin hoc secundum totum absq̃ forma tertia nō fieret homo/ sicut primum totum non fit homo sine forma secūda que est forma totius. et huiusmodi cōbinationum nullus inuenietur finis: nec unquā cōstituetur homo. et infinite humanitates erunt/ et homo nullus. Itē totum illud quod ex aia et corpore cōstat/ et cuius forma ē humanitas oportet q̃ sit una natura/ cū non insit duabus naturis una forma. Transibit igitur uel anima in naturā corpoream/ uel corpus in spiritualē / aut fiet ex utrisq̃ tertia/ que nō erit/ nec aia neq̃ corpus/ hoc est neq̃ corporea neq̃ spiritalis. Ipsa quoq̃ humanitas si est forma: oportet q̃ sit natura. et sic erūt quattuor nature/ aia/ corpus/ totū/ et forma totius. Si dixeris totum nō esse naturā unam: cū nil sit aliud q̃ sue partes: sequitur q̃ humanitas est forma partium et non totius: et sic aia est homo/ et corpus est homo. sequit̃ ē q̃ una forma numero sit duarū rerū distinctarū numero et natura: quod impossibile ē. et fieret q̃ due res essēt una et nō due. Fortasse dices/ q̃ totū est sue partes simul sumpte/ ita q̃ ex eis fiat unū. Oportet ergo q̃ sit aut natura/ quod supra deductū est/ aut suppositū ex aia rōnali et corpore formaliter cōiunctis. Hoc aut̃ est aia rationale idest homo. et sic esset homo sine humanitate. hoc est homo et non homo. Si uero totū illud esset unū nō substantialiter sed per aggregationem ptes eēnt eēntialiter separte. et talium nō est forma una ut dictum est. Relinquitur igitur ut totum illud natura sit. Cum autem natura secundū q̃ natura simplex sit/ alioquin essent due nature. oportet illud totum esse simplex/ et non habere partes. Totū itaq̃ non est totū. et humanitas nō est forma totius. Que libet etiam natura cum suas habeat proprietates per quas est principium motus actiui uel p̃siui aut quietis: aliognatura non esset: oportet q̃ ipsa quoq̃ humanitas aliquibus proprietatibus ab aliis distinguatur naturis/ et sit p̃cipium alicuius effectus/ qui ad naturas alias nullo modo

referatur. Similiter et quamlibet reliquarum naturarum
neceſſe eſt aliquid efficere/in quod alie nature non con
current. Vide modo ſi potes eiufmodi inuenire propieta
tes et effectus/ſingulis conuenientes/et in alterutrum nō
coincidentes. Item ſi humanitas iſta que ut tu uiſ/eſt for
ma totius/homine moriente perfeuerat: permanet totus
homo. et ſic eſt mortuus/et non mortuus. homo et nō ho
mo. Si at̄ euaneſcit et ſit nihil:redire non poterit. et nūq̄
ſuſcitabit̄ homo. Alia quoq̄ impoſſibilia ſecuntur. ſed hiſ
contenti ſimus. // Alii ex iis qui credūt humanitatē rem
aliquam eſſe et non hominem/dicunt q̄ humanitas eſt to
ta hominis eſſentia. hoc eſt comprehendit totum quicquid
eſſentialiter eſt homo/preter eſſe. Hec eſt ſententia ſi be
ne ſum memor beati Thome i libello de ente et eſſetia:
Vbi diſtinguit realiter hec tria/ens/ eſſentiam/et eſſe/de
clarans eſſentiam id eſſe quod per diſſinitōem ſignifica
tur Ita q̄ humanitas eſt id quod ſignificatur per aīal rati
onale mortale. Ego uero ſubdo q̄p diſſinitōē ſignifica
tur id quod diſſinit̄. diſſinitur aut̄ homo/ergo humanitas
eſt hō. Addit et̄ beatus Thomas ſi recte memini qđ ens
cōſtituit̄ ex eſſetia et eē. ut puta hō ex humanitate et eē.
qđ ut mihi uidet̄ aut uerū nō eſt/aut humanitas ē hō. Nā
illud eē uel ē entis uel ē eēntie. hoc ē aut hoīs aut huma
nitatis. Si ē hoīs: ergo hō iā eſt quādo cōſtituēduſ ē p̄ce
ditq̄ cōſtitutiū ſui/ac ē quādo nō ē. Si uero illud eē eſt
humanitatis: ſeq̄tur qđ humanitatē eē eſt hoīem eē et hoc
uerū q̄a humanitas ē homo. Itē eſſetia aut ē actus aliquis
ſicut diligētia et obediētia/aut qualitas ſicut potētia et cle
mētia. et hec nō ſūt uera. aut ē materia uel forma. et hoc
eſt improbatū ſecūdū hāc irētione. nā p̄prie loq̄ndo ip̄e ſūt
eēntie rerū. aut ē cōpoſitū/hoc ē ipſa res. et hoc uerū. nī
ſi uerius i cogitatiōe ſola ſit/et i re nihil. Sed uerborū ſi
militudo nos decipit/qđ ſicut bonitas et ſanitas nō ē hō ſa
nus aut bonus: ſed ſecūdū quā ſanus et bonus ē: ſic hu
manitas credit̄ p̄ quā ſit hō. Sed ſubſtātia nō p̄ aliud ē id

quod est sicut per aliud quale quid est. Et qui dicunt quod
humanitas est per quod petrus est homo/et albedo p qd
est albus: nil docet/et nil ostendunt. superest enim ut ite-
rum interrogem/ per quid est homo. et per quid albus. et
si dixerint per albedinem: nil plus efficiunt q si dicerent/
quod albedo est albedo/et quod e albus ille qui est albus.
Difficile autem ac pene impossibile inueteratam opinio-
nem dimittere/ cui ab adolescentia fides inhesit/ autorita-
te doctoru ac abstractiue loquedi consuetudine firmata.

c Contra hanc opinionem quidam fecit hoc argumetu.

Deus est ho. f. christus. et ho e humanitas. ergo de-
us e humanitas. Cui ego simile inquā argumetu facio.
Homo. f. christus est deus. et deus e diuinitas ergo ho
est diuinitas/et e contra. Ab huiusmodi argumentatione
non discrepant uerba Leonis pape in quoda sermone de
quadagesima dicentis. Verbo inuiolabili non separato
a carne passibili: particeps per omnia. Intelligitur et dei-
tas carnis et caro deitatis. Tu tamen recte accipe qd dicit
carnis et deitatis uidelicet pro supposito no pro natura.
Ex hoc infero q homo est humanitas et e contra. quia in
argumento bono ex uero infertur uerum.

d Educi etiam ulterius potest uidelicet q humanitas e
diuinitas. et est uerum in re. sed dicere nefas. quonia ab-
stractio designat naturam/et no/suppositum. Vel potius
in argumentis prioribus equiuoca predicatio latet: quia
Deus est homo personaliter. et homo e humanitas essen-
tialiter.

